

POVIJEST DRUŠTVA SV. JERONIMA ILI DRUŠTVA SV. ĆIRILA I METODA 1868—1968

Dr Josip BUTURAC

DRUGO DOBA (1918—1945)

UPRAVA DRUŠTVA

Službu predsjednika vršila su dva kanonika: Ljudevit Knežić (1911—1933) i dr Ferdo Rožić (1933—1946). Njihova je zasluga što je DSJ prebrodilo razne teškoće i povećalo svoju djelatnost. Znali su okupiti oko Društva sposobne i požrtvovne odbornike, brojne pisce, suradnike i prijatelje.

Bilježnik DSJ bio je sve od 1917. do 1945. dr Josip Lončarić, ravnatelj Nadbiskupskog sirotišta u Zagrebu, a od 1926. župnik Župe sv. Petra.

Urednici su bili: dr Ferdo Rožić (1907—1921), dr Josip Andrić (1921—1946). Kako se tijekom vremena nakladna djelatnost povećala i urednički poslovi umnožili, od 1923. prof. Petar Grgec pomaže u uredništvu, a od 1929. uz Andrića kao glavnog urednika rade prof. Grgec i prof. Luka Perinić kao suradnici.

I službu blagajnika vršilo je više osoba: Ivan Šimatović (1919—1927), dr Stjepan Markulin (1927—1935), dr Josip Lach (1935—1940), kanonik Mirko Kapić (1940—1946).

Upravitelji pisarne DSJ: Miroslav Galović (1909—1931), zatim dr Velimir Deželić ml., Martin Jandroković, umir. učitelj.

Ostali su članovi Odbora DSJ bili: dr Stjepan Bakšić, dr Pavao Lončar, kanonik Krešimir Pećnjak, Nikola Maraković, dr Janko Penić, Milutin Majer, dr Velimir Deželić, st., Stjepan Širola.

Radi lakšega i uspješnijega rada u DSJ, u kući DSJ stanuju: Miroslav Galović, dr Andrić od 1924, prof. Grgec od 1926.

Pokrovitelji su Društva zagrebački nadbiskupi: dr Antun Bauer do 1937, a zatim dr Alojzije Stepinac.

Uži odbor čine: predsjednik, urednik, blagajnik i upravitelj pisarne. Taj se odbor od 1934. sastaje svakoga petka radi rješavanja žurnih i tekućih poslova.

God. 1935. ima DSJ 11 stalnih i honorarnih službenika (namještenika) koji za DSJ vrše razne poslove (urednici, knjigovodstvo, prodaja i otprema knjiga itd.). U doba krize broj je službenika smanjen.

Poslovna je godina završavala 31. srpnja. Tijekom jedne godine otpremljeno je 30.000—75.000 dopisa, najviše opomena zbog zaostalih uplata.

GODIŠNJE SKUPŠTINE

Svake godine u mjesecu veljači DSJ držalo je svoje godišnje glavne skupštine. Dotle su sva godišnja izdanja, redovita i izvanredna, bila dotiskana i razaslana povjerenicima, a djelomično i plaćena, pa su izvještaji urednika, blagajnika i ravnatelja pisarne mogli dati prilično jasnu sliku o poslovanju u prošloj godini.

Skupštini je prisustvovalo oko stotinu osoba. Tu je bio pokrovitelj Društva, zagrebački nadbiskup, koji je iz pročitanih izvještaja lako razabrao da li je Društvu potrebna njegova novčana ili moralna pomoć, pa što je trebalo, to je i učinio. Nazočni su bili zagrebački kanonici i prebendari, profesori Rkt. bogoslovske fakulteta i katehete, župnici i kapelani iz bliza i daleka, stariji i mlađi katolički svjetovnjaci, djelomično građani, a djelomično seljaci. Evo nekih poimence: Biskupi Lang, Premuš, Salis, Njaradi, zatim Matija Rihtarić, Josip Marić, Pavao Jesih, Nikola Borić, Nikola Švigir, Luka Vukas, Stjepan Korenić, Franjo Vojaković, Vjekoslav Tkalec, Rusan, Noršić, Kolarić, Pavunović, Grundler, Ivšić, Ivanek, Ivanko Vlašićak, isusovac Celinščak, franjevac Geci, Franjo Jemeršić, V. Malek, Beluhan, Benković, Jagatić, Slamić, Gortan, Lasman, Marinko Lacković, Kratina, dr Kečkeš, dr Firinger, R. Petek, J. Šafran, A. Matasović, I. Kršnjavi, Božo Milanović iz Trsta, neki zagrebački bogoslovi i neki članovi katoličkog studentskog društva »Domagoj«.

Skupštinari su redovito s pažnjom saslušali izvještaje odbornika i odboru dali priznanje za njegov požrtvovan rad. Ako je i bilo kakvih prijedloga da bi se rad odbora i cijeloga Društva poboljšao i unaprijedio, ostavljeno je odboru da prijedlog bolje prouči i prema mogućnostima ostvari. Oštrog i bespredmetnog debatiranja nije bilo jer bi tako nešto uvijek bilo spriječeno od strane starijih iskusnih i zaslužnih svećenika koji su se odlikovali u radu za prosvjećenje naroda.

Posebno su bili zanimljivi i važni govori predsjednika. U tim govorima zrcali se ne samo stanje Društva, njegove teškoće i uspjesi nego se također crtaju prilike u domovini i svijetu s kojima Društvo u svom djelovanju mora računati. To su prilike kulturne, političke, gospodarske i socijalne zbog kojih je Društvo prolazilo kroz razne teškoće i borbe da bi moglo izvršiti svoju rodoljubnu zadaću.

Na LI glavnoj skupštini, 20. veljače 1919, predsjednik Knežić ističe kako je u DSJ uvijek vladao duh demokracije, a urednik Rožić pobija tvrdnje prof. Jure Turića, iznesene u »Savremeniku« protiv svih društava, a napose protiv DSJ.

Na LV glavnoj skupštini, 1. ožujka 1923, rekao je isti predsjednik da je nakon bura i oluja koje su prohujale i preko našega Društva u po-

sljednjih nekoliko godina, konačno došao čas kada se može reći da je nestala svaka pogibao za opstanak Društva: društvena je imovina sačuvana, a raspoloženje članstva je dobro, iako su knjige znatno poskupjele.

Na LVI glavnoj skupštini, 28. veljače 1924, spomenuo je predsjednik kako loše knjige prodiru u narod i ruše u njemu moralni osjećaj, zato DSJ mora pojačati svoj rad oko vjersko-moralnog preporoda naroda.

Na LVII glavnoj skupštini, 26. veljače 1925, sjeća se predsjednik 1000-godišnjice hrvatskoga kraljevstva pa ističe kako je hrvatsko svećenstvo uvijek radilo za kulturno-prosvjetni preporod svoga naroda.

Na LIX glavnoj skupštini, 24. veljače 1927, napominje predsjednik kako srodna društva u bratskim slavenskim zemljama imaju u svom narodu mnogo više uspjeha negoli DSJ u hrvatskom narodu, jer ih njihov narod svestrano podupire, pa zato poziva svu hrvatsku javnost neka pomogne rad DSJ za dobro naroda.

Na LX glavnoj skupštini 9. veljače 1928. sjeća se predsjednik 60-godišnjice DSJ, ističe povećanu nakladnu djelatnost Društva, osobito izdavanje dobrih katoličkih romana koji imaju potpomoći temeljnu svrhu Društva, a to je prosvjećenje naroda.

Na LXV glavnoj skupštini, 23. veljače 1933, govorio je predsjednik Ljudevit Knežić posljednji put. Bilo mu je 80 godina života. Službu predsjednika vršio je 21 godinu, dulje negoli itko drugi do njega. Rekao je između ostaloga i ovo: »Kad sam 1912. prvi put s predsjedničkog mjesta progovorio glavnoj skupštini, svoj sam apel upravio na povjerenike, te stupove svega rada što ga naše Društvo izvršuje. Apelirajući osobito na suradnju svećenstva, učiteljstva, sveučilišne mladeži i seljaštva u širenju svetojeronimske knjige, naglasio sam svoje duboko uvjerenje da širenjem dobre knjige iskazujemo domovini našoj jednu od najvećih usluga. Tom svom uvjerenju ostao sam vjeran do danas. Isticao sam kako su naši povjerenici dužnici narodne prosvjete, i kako je dužnost svakog hrvatskog školovanog čovjeka, a u prvome redu svećenika, da pomogne svetojeronimsku prosvjetnu zgradu, stečenu složnim radom žarkih rodoljuba i vrijednih trudbenika, dograđivati jednodušnim, složnim radom. Pokazivao sam kako analfabetizam, taj žalosni dokumenat naše narodne zaostalosti, mogu suzbijati naši povjerenici time ako djeci i mladeži seljačkoj, učlanjujući je u naše Društvo, omoguću da dođu do štiva, da tako ne zaborave čitati, kako se na žalost kod djece u selu često dešava nakon što prestanu ići u školu. U danima kada je naše DSJ slavilo svoju 50-godišnjicu, slavila je po svem svijetu sjajnu pobjedu ideja demokracije. Tada sam isticao kako je Društvo šireći po svojim povjerenicima knjige, a po knjigama prosvjetu u najšire narodne slojeve, zapravo pripravljalo hrvatski narod za doba kada treba da sam odlučuje o svojoj sudbini. Svećenik u svom pastirskom radu ima najviše uspjeha među onim svojim vjernicima koji čitaju dobre knjige. Zato svećenik mora širenje dobre knjige smatrati jednom od svojih najprećih dužnosti. Zasluga je svećenika povjerenika da su svetojeronimske knjige postale najjače vrelo prosvjete hrvatskoga seljačkoga naroda. U gradovima je katoličko štivo potisnuto, pa se treba

brinuti da se ono što je izgubljeno povrati, a u selima da se stečeno čitateljstvo zadrži.«

God. 1933. postao je predsjednik DSJ dr F. Rožić, pjesnik i pisac, po službi najprije profesor i vojni superior, a kasnije kanonik. U njegovim predsjedničkim govorima na skupštinama DSJ vidi se njegova široka naobrazba: poznaje latinsku i grčku klasičnu književnost, hrvatsku književnost, staru i suvremenu, filozofiju i etnologiju. Najradije govori o hrvatskom seljačkom narodnom životu, o pučkim i književnim djelima pisanim za puk.

Na *LXVII glavnoj skupštini, 28. veljače 1935*, rekao je predsjednik Rožić između ostaloga i ovo: »O pučkom prosvjetljivanju ne može biti ni govora ako obrazovna sila — štampana riječ — ne dopre do tananih struna pučke duše. Samo onda, naime, ako ona sila takne i potrese te strune, može izazvati skladne akorde, lijepe melodije. Tu se naime ima razumjeti pučka duša u svoj svojoj punini i cjelini, a ne možda tek malobrojni njeni pripadnici. Nešto slično ima u našem slučaju. Naša je naklada malena. Pa i tako malena čami neraspachana u hladnoj tavnici skladišta. Tražim uzroke toj pojavi. Znam da je jedan od velikih uzroka današnja ekonomsko-novčana kriza koja se goropadi i bjesni svuda, a osobito po našim selima. Međutim, usprkos toj silnoj novčanoj krizi niču, poput pečuraka, sve novi i novi štamparski pothvati, kalendari, listovi, mjesečnici, tjednici, brošure, pa i knjige. Gotovo svaka skupina i institucija hoće da ima svoj kalendar i listić. Tako je to u svim krajevima gdje žive Hrvati. Ne mislim tu na protivničke pothvate, nego na one u vlastitim redovima. Ima tu istovrsnih poduzimanja, tugaljive suvišnosti, bez ikakve dublje prosvjetne tendencije i snage. Sve to znači cjepljanje, drobljenje i slabljenje skupnih energija, i to u različitim pravcima: i s obzirom na primaocce, i s obzirom na širitelje, i s obzirom na proizvođioce. Primaocci se razdijele i razmrve, širitelji smetu i izmuče, a solidna se proizvodnja ne razvija, već trga natrag, da živi samo životareći. Individualistički se duh odviše razvio nauštrb zajedništva... Pa neka niču, neka se javljaju sve novi i novi i kalendari i listovi i brošure i knjige, ali: pred svima i nad svima treba da bude naše Hrvatsko književno društvo sv. Jeronima!«

Na *LXVIII glavnoj skupštini, 27. veljače 1936*, govori predsjednik dr Rožić ovako: »Naše hrvatsko selo, to naše neugasivo pradjedovsko ognjište, uz koje već tisućljeća sjedi naš narodni hrvatski div, zasjalo je prelijepim svjetlom! Oči se svijuju najednom okrenuše prema tome divu. Sve se više sa sela uzimlju predmeti za pjesmu, za prozu, za dramu; sve se više na selu traže motivi za kist i glazbalu; osnivaju se seljačka pjevačka i prosvjetna društva; organizuju se vjersko-kulturna udruženja prema dobi i spolu. Mi, Hrvatsko književno društvo sv. Jeronima, možemo samo da se radujemo tome. Mnogobrojne svetojeronimske edicije pisane su i izdavane sa svrhom da siplju mlazove svjetla u hrvatske seljačke duše. Zato se DSJ najjače utisnulo u hrvatsku seljačku dušu. Ono je u nju urezalo najdublje brazde. DSJ je ne samo najpoznatije nego i najomiljelije društvo u hrvatskom selu. U tom se ne može s njim mjeriti nijedno drugo slično prosvjetno djelovanje ili kakva druga slična ustanova. Tko se ozbiljno bavi pitanjima pučke prosvjete, mora priznati da doista postoji samoniklo seljačko kulturno

stvaranje. Ono raste prirodno iz samog seoskog života i sviju njegovih prilika, raste kao iz korijena stabljika, cvijet i plod. Međutim, treba priznati i to da je kroz sva razdoblja ljudskoga života jedan kulturni narod utjecao na drugi, i da su različite kulture u koječemu među sobom ovisne.«

Na LXXII glavnoj skupštini, 29. veljače 1940, predsjednik dr Rožić govori o hrvatskoj narodnoj duši: »Kako je hrvatski narod oživotvorio tip moralnog jedinstva, osnovanoga na stoljetnom zajedništvu čuvstava i misli? Ili drugim riječima: Koje su značajne crte hrvatske narodne duše? Jedna od hrvatskih karakternih crta jest vjerska crta. Ta crta neće biti nikako slučajna, površna, izvanjska, nego stalna, duboka, nutarnja, bez utjecaja autoriteta ili drugih motiva. Ta se crta sastoji u narodnim činima ili postupcima koji su posve slobodni. Takvih čina ima u svakidašnjem narodnom životu, u narodnim običajima, u narodnim umotvorinama. Iz narodnih poslovice, pjesama i običaja izlazi ovakvo osjećanje i domišljanje: središte svega je Bog, jedan u Trojstvu; od njega je sve; on se brine za sve; svojim promislom obuhvaća sve; On je vječni i pravedni sudac; njemu čast i slava.«

ČLANOVI DRUŠTVA

U prvo doba povijesti DSJ mnogo se radilo na tome, kao što smo vidjeli, da se poveća broj članova DSJ i pomoću članarine stvori što veća glavnica od koje bi kamati pokrivali troškove izdavačke djelatnosti. Prvi je svjetski rat (1914—1918) uništio sve zaklade, pa tako i zaklade DSJ, a time i plemenite nakane nekadašnjih jeronimovaca. Iza 1918. došla je skupoća, vrijednost je novca godinama padala, papira bilo premalo, pa je DSJ došlo u teškoće iz kojih se nije moglo izvući ni uz potporu velikoga broja članstva.

1920. DSJ ima 61.038 članova. Na početku te godine zaključeno je da se ukine uredba društvenih pravila o doživotnom članstvu, i da se novi članovi ne primaju, ali Skupština DSJ 27. svibnja t. g. zakluči protivno, tj. da doživotno članstvo u DSJ ostaje kao i do sada, i da se novi članovi mogu i dalje primati. Tijekom 1920. i 1921. upisao se malen broj novih članova.

U 1921. i 1922. radilo se na promjeni društvenih pravila u pogledu članstva. Prema izmijenjenim pravilima pravo glasa na društvenim skupštinama imaju samo članovi-radnici, a ne ostali. Ta su pravila potvrđena od državne vlasti 6. XI 1922. (br. 54878). Odbor DSJ bira i proglašuje za članove-radnike one osobe koje su se istakle pisanjem u hrvatskoj katoličkoj štampi i širenjem knjiga i časopisa DSJ. Članovi-radnici postali su mnogi svećenici — profesori, vjeroučitelji i župnici (Šafran, Celinščak D. I., Ivanek itd.), a od katoličkih svjetovnjaka: Ma-

24. DSJ zove se sada svojim potpunim imenom »Hrvatsko književno društvo sv. Jeronima«. Govori predsjednika, kao i izvještaji odbornika DSJ, zapisani su u zapisnicima glavnih skupština, a tiskani u Katoličkom listu za svaku pojedinu godinu, zatim u publikaciji »Rad i uspjesi DSJ — Izvještaji red. glav. skupštine 1931!« Jeronimski rad u g. 1932 — Izvještaj red. glav. skupštine 1933»; Jeronimsko svjetlo 1933—1944; dr F. Rožić, Na njivi pučke prosvjete (Zagreb 1941): Predsjednikovi govori g. 1935. str. 373, g. 1936. str. 277, g. 1940. str. 113. U ovoj su knjizi objavljeni i drugi govori na koje se ovdje ne osvrćemo.

rijo Matulić, dr Ivan Merz, dr Ivo Kečkeš, Izidor Kršnjavi, Rudolf Petek, inž. Edo Kürschner, Ante Živković, Lado Kukić, Bogdan Babić, Ante Simčik, Ivo Juras, Marko Vunić, Mate Ujević, Đuro Ljubić, Luka Perinić, Marko Soljačić itd.²⁵

Broj povjerenika i članova bio je 1923. u raznim pokrajinama i zemljama ovaj:

	povj.	članova
Hrvatska — Slavonija	644	44520
Dalmacija	223	9048
Istra	90	3178
Bosna-Hercegovina	92	2781
Vojvodina	9	264
Međimurje	23	1210
Slovenija	3	29
Austrija	1	1
Amerika	8	167
Afrika ²⁶	1	1
	<hr/>	<hr/>
	1094	61199

Broj je novih članova bio 1924. godine 3698, 1927. godine 2138. Broj svega članstva iznosio je 1925. godine 65.437, 1927. 70.708, 1929. 69.444. Nakon toga broj članova uglavnom stagnira. Cijela polovica članova kupuje »Danicu«.

Prema odredbi iz 1927/28. članarina je za članove utemeljitelje 3000 din, za doživotne članove 300 din ako primaju samo redovita izdanja, a 600 din ako uz redovita primaju i izvanredna izdanja. Članovi godišnjaci jesu oni koji uplate jedanput zauvijek upisninu od 10 din. Doživotni članovi dobivaju knjige besplatno, prema tome koliko su platili članarinu, a članovi godišnjaci dobivaju i redovita i izvanredna izdanja uz pola cijene.²⁷ Od 1933. daje se članovima godišnjacima trobojna diploma.

Oko 1925—1927. bilo je izvan države SHS oko 70 povjerenika i 2600 članova, uglavnom u Istri i Americi. Talijanska fašistička vlast u Istri progonila je Hrvate i s vremenom onemogućila ondje širenje jeronimskih knjiga.

Kod uprave DSJ bilo je uvijek teškoća s evidencijom članova DSJ jer cijela polovica povjerenika — oko 500 — nije upravi javljala smrt i preseljenje pojedinih članova. Razlog je što su mnogi povjerenici kao župnici bili preopterećeni svojim službenim poslovima i nisu mogli više brige posvetiti članovima DSJ i raspacavanju jeronimskih knjiga. Zato su se g. 1937. pokušale osnivati »Jeronimske prosvjetne zajednice«, u kojima bi se okupljali jeronimski članovi jedne župe ili povjerenstva i dogovarali o širenju jeronimskog štiva. Takva je Zajednica dobro radila u Cerniku (Slavonija).

1939. osnivaju se uz povjereništva »Jeronimski prosvjetni odbori«, u kojima najrevniji članovi rade kao odbornici (po 6 njih). Njihova je

25. Odborske sjednice 25. V 1920; 8. VI 1921; Glavna skupština 9. II 1922.

26. Zapisnik odborske sjednice u Arhivu DSJ 30. V 1923.

27. Zapisnik glavne skupštine 9. II 1928. — Članovi radnici birani su manje-više svake godine, najviše iz klera šire okolice Zagreba. Bilo ih je 80—100.

zadaća širiti u narod jeronimske knjige i pomagati u svemu povjerenike. Rečene godine bilo je 28 ovakvih odbora sa 143 odbornika (Cvetlin, Glina, Kalje, Karlovac, Krapina itd.). 1940. godine ima već 60 odbora.²⁸

DOBROČINITELJI DRUŠTVA

U drugo doba povijesti DSJ dobročinitelji su Društva rijetki. Razlog je tome što je nestalo povjerenja u zaklade. Godine 1938. zaklade i fondovi DSJ daju manje od 1% od svoje nominale, a pokrivaju jedva 4% troškova izdavačke djelatnosti radi koje su osnovani. Crkveni su prelati zbog agrarne reforme izgubili nekadašnje velike prihode od kojih su mogli davati za razne dobrotvorne svrhe, a velik broj župnika zbog gospodarske krize i drugih nedaća zapao je u siromaštvo. Centralna državna vlast nije nikada ništa dala Društvu.

Pokrovitelj DSJ dr A. Bauer poklonio je Društvu 1928. godine 50.000 din da može platiti tiskari svoj stari dug za molitvenik »Kruh nebeski«, tiskan po nalogu katoličkoga episkopata kao službeni molitvenik za sve hrvatske biskupije.

Đakovački biskup dr Antun Akšamović prepustio je Društvu 34.000 udjela zadruge »Katolički dom«. Udjeli su vrijedili 212.500 din. Ti su udjeli, poklonjeni 1937, pomogli DSJ da postane vlasnik »Jeronimske dvorane«.

Ban Savske banovine Ružić poklonio je 1937. godine 50.000 din Društvu radi promicanja općenarodnih i kulturnih svrha. Godine 1939. banska uprava — Poljoprivredno odjeljenje — kupila je u dva maha za 6000 din razne starije gospodarske knjige izdane od DSJ (između drugih, Mohačekovu knjigu »Kako se hrani bilje«). Banska uprava Banovine Hrvatske platila je 1941. dugove Društva kod Zakladne tiskare Narodnih novina.

Gradsko poglavarstvo u Zagrebu darivalo je dugi niz godina po 10.000 din godišnje da bi se tom svotom učlanila u DSJ 33 učenika zagrebačkih škola kao doživotni članovi.

G. 1924. Ivan Vukasović, trgovac iz Stolca u Hercegovini, osnovao je zakladu kod DSJ za nagrađivanje pisaca znanstvenih djela.

G. 1926. Petar Ivanišević iz Nove Gradiške darovao je Društvu 60.885 din za osnutak zaklade (dar djeci u Godinjaku).

G. 1929. darovali su po 10.000 din kanonik Strahinščak i sveuč. profesor Bujanović (ovaj drugi osnovao je zakladu).

G. 1934. mons. Frane Bulić, počasni član Društva, osnovao je zakladu za nagrađivanje pučke knjige iz hrvatske povijesti.

Uza sve nepovjerenje prema zakladama osnovano je nakon prvog svjetskog rata kod DSJ preko 25 novih zaklada. Osim već rečenih, spomenimo još neke: Janko Rogoz, Tomislav Štahan, Luka i Marija Krstanac, Stjepan Pavišić, Andrija Ciprijanović, Eva Sečak, Paulina Torbica, Vlad. Halper Sigetski, o Kapistran Geci, prof. Ferdo Heffler, Ljubica Balcer rođ. Lončarić, Pijevo društvo.

28. Zapisnici glavne skupštine 1939, 1940.

Godine 1937. ima DSJ u svemu 86 većih i 29 manjih zaklada u ukupnoj nominalnoj vrijednosti od 258.409 din 18 p, g. 1939. u vrijednosti od 301.999 din 18 p.²⁹

Neki su se svećenici u svojim oporukama sjetili i DSJ pa mu ostavili manje legate. Ti su legati bili dobra pomoć Društvu dok je njegova nakladna djelatnost bila malena. Kad je u drugo doba povijesti DSJ nakladna djelatnost znatno povećana, trebalo se je osloniti na vlastite noge. Spomenimo neke legate: Juraj Cvek, Konrad Cerovski, Pavao Sertić, Augustin Mihoković, don Miljenko Radunić, Franjo Vrbljančević, Janko Bočkaj, don Miljenko Radinović, Andrija Obelić, Krsto Lončarić, Ivan Stančić, Franjo Forko, August Maretić.

NAKLADNA DJELATNOST

U drugo doba svoje povijesti imalo je DSJ mnogo teškoća oko izdavanja knjiga. Prve su teškoće nastupile nakon prvog svjetskog rata, druge u vrijeme svjetske gospodarske krize, a treće uoči i tijekom drugog svjetskog rata.

Nakon prvog svjetskog rata, kao što smo već rekli, propale su zbog devalvacije novca društvene zaklade i fondovi. Zbog nestašice papira i poskupljenja tiskarskih poslova zapinjalo je tiskanje i izdavanje knjigâ. Godine 1919. nijedna zagrebačka tiskara nije mogla niti htjela tiskati kalendar »Danicu«, a Jugoslovanska tiskarna u Ljubljani tiskala ju je s velikim zakašnjenjem zbog nestašice papira i štrajka tipografskih radnika. Iste je godine Matica hrvatska sazvala sastanak svih zagrebačkih nakladnih zavoda radi osnutka izdavačkog konzorcija i vlastite tiskare da bi se tako omogućilo redovito izdavanje i tiskanje knjiga. DSJ nije kanilo stupiti u takav konzorcij.³⁰

G. 1920. nijedna tiskara u Zagrebu nije htjela tiskati knjige za DSJ, osim Nadbiskupske tiskare, ali i ta pod teškim uvjetima. Zato je Odbor DSJ odlučio da za g. 1921. neće ništa tiskati. Međutim, glavna skupština 27. svibnja 1920. zaključila da se imaju tiskati i »Danica« i druge knjige za g. 1921. kao ustuk razgranjenoj protuvjerskoj štampi. Danica je i opet tiskana u Ljubljani.

Da bi se u ovim teškim prilikama pomoglo kako DSJ tako i ostaloj katoličkoj štampi u Zagrebu, zagrebački katolički prvaci odlučili osnovati posebnu tiskaru i knjižaru pod imenom »Narodna prosvjeta«. Za direktora ovoga poduzeća izabran je Ambrozije Benković, svećenik iz Bosne. Knjižara je smještena u Nadbiskupskom sjemeništu (Kaptol 29), a tiskara (1921) u podrumskim prostorijama Jeronimske palače (Trenkova ul. 1) Tiskarski su strojevi kupljeni u Sl. Požegi od Kleina i ovdje neko vrijeme kao »Narodna prosvjeta« tiskali više katoličkih publikacija, a onda su preseljeni u Zagreb.

G. 1921. Nadbiskupska tiskara tiskala je Danicu i molitvenik »Kruh nebeski« za DSJ. Malo kasnije osposobila se i »Narodna prosvjeta« za tiskanje jeronimskih knjiga. Kad se nakon nekoliko godina nakladna

29. Vidi blagajničke izvještaje iznesene na godišnjim glavnim skupštinama, objavljene u kalendaru »Danica« i Katoličkom listu.

30. Zapisnik odborske sjednice 14. XI 1919.

djelatnost DSJ veoma povećala, tiskane su njegove publikacije i u drugim zagrebačkim tiskarama, osobito u Zakladnoj tiskari Narodnih novina (Frankopanska ul.).

Svjetska gospodarska kriza donijela je mnogo teškoća kako cijeloj našoj domovini tako i Jeronimskom društvu. Na izvanrednoj sjednici DSJ 27. studenoga 1930. pokrovitelj nadbiskup Bauer traži izvještaj o financijskom poslovanju Društva i nalaže oprez kod poduzimanja novih poslova. U isto su doba nadošle i političke teškoće zbog diktature kralja Aleksandra. Jeronimski kalendar »Razgovor ugodni« za 1929. zaplijenjen je zbog hrvatske trobojke na omotu. Poseban konzorcij, imenovan od pokrovitelja, pod imenom »Kuća dobre štampe« trebao je postati izdavač jeronimskih časopisa.

Na glavnoj skupštini DSJ, 24. veljače 1938. iznio je blagajnik dr Josip Lach kako Društvu čini mnogo teškoća konkurencija katoličke i nekatoličke štampe: »Teren, na kojem je DSJ nekada bilo samo, danas je poplavljen štampom zdesna i slijeva. Ne samo da u narod dolazi ogromna množina nekatoličke štampe nego danas dolazi i veliko mnoštvo katoličke štampe, koju izdaju razni redovi i razne katoličke organizacije. Sva ova novonadošla katolička štampa reflektira gotovo isključivo na one ljude koji su nekada kupovali jeronimske knjige. Da se ta štampa uzmogne proširiti, nastoji ona da kvantitativno i kvalitativno bude što bolja, a po cijeni što jeftinija. Tako je eto nastala jaka konkurencija jeronimskoj štampi baš od katoličke štampe. Ova promjena na terenu stavlja teške zahtjeve na DSJ, što imade jakog odraza i na njegovim financijama. Da Društvom uza svu konkurenciju uzmogne zadržati svoje stare pozicije i uz to steći nove, mora ono praviti reklamu za svoje knjige i provoditi stalnu propagandu.«

Uoči i tijekom drugog svjetskog rata poskupio je papir i teško se do njega dolazilo. To, kao i opće poskupljenje životnih potreba, smanjilo je u velikoj mjeri nakladnu djelatnost DSJ.

Uza sve teškoće, ovdje iznesene, DSJ u drugo doba svoje povijesti razvilo je vrlo veliku nakladnu djelatnost. Zasluga je to mnogih pojedinaca — povjerenika, zatim agilnih odbornika, a u prvom redu neumornih i požrtvovnih urednika Rožića, kasnije predsjednika, Andrića i Grkca. Sva trojica imala su književne talente, stekla široku kulturu i osobitu publicističku vještinu. Koliko zadivljuje njihov književni i publicistički rad, toliko iznenađuje sposobnost okupljanja oko DSJ više stotina pisaca i pjesnika. Ukratko, u blagoslovljenom razdoblju od 15 godina, od 1925—1940, tiskan je velik broj knjiga, zabavnih i poučnih, izvornih i prevedenih, kalendara i molitvenika, časopisa i brošura. To je i inače pravo zlatno doba hrvatske katoličke književnosti i publicistike, a prednjači DSJ.

Slijedeći statistički podaci najsigurnije pokazuju i dokazuju kako je DSJ napredovalo u drugo doba svoje povijesti s obzirom na izdavačku djelatnost.

G. 1921. i 1922. izdaje DSJ samo po dvije knjige godišnje, a već 1923. i 1924. 5 knjiga, 1925. 8. Međutim, 1927. izdaje Društvo čak 20 knjiga godišnje, a 1928. 30 knjiga i časopisa ukupno, zatim 1929. 28, 1930. 24, 1931. opet 30, 1932. 28, 1933. 25, 1937. i 1938. samo 23, 1939. i 1940. 27, 1942. samo 22 (knjiga i časopisa).

Do 1918. izdalo je DSJ u svemu 212 knjiga, do 1922. 219, do 1932. 406, do 1936. 516 knjiga odnosno svezaka (uključivši i časopise). Sâm Andrić kroz 25 g. uredio je oko 500 knjiga.

Sveukupna izdanja DSJ iznose g. 1922. 234 stranice, g. 1925. 876, g. 1930. 4550, 1940. 4024, 1942. 3438 stranica.

G. 1930. surađivalo je u jeronimskim izdanjima 200 suradnika, 1940. 228, 1942. 211 suradnika.

G. 1938. nabavilo je DSJ za svoja izdanja 4 teretna vagona papira. A tako je to bilo i drugih godina u četvrtom desetljeću XX stoljeća.

Ovako proširena izdavačka djelatnost DSJ morala je biti dobro organizirana. Mnogobrojna, razna izdanja podijeljena su u dvije skupine: članska izdanja i izdanja Kuće dobre štampe.

Članska se izdanja tako zovu jer su namijenjena u prvome redu članovima, kako doživotnim tako i godišnjacima. Od 1933. članska se izdanja dijele u tri podskupine: 1. glavna izdanja (kalendar »Danica« i 2 manje knjige za 12 din), 2. redovna izdanja (knjige koje se s prve tri dobivaju za 20 din), 3. izvanredna izdanja (4 knjige koje se s gornjih pet dobiju za 40 din).

Izdanja Kuće dobre štampe namijenjena su kako članovima tako nečlanovima po jednakim cijenama, a dijele se u ove podskupine: 1. knjižnica dobrih romana, 2. knjižnica dobre djece, 3. knjižnica društvene pozornice, 4. knjižnica općeg znanja, 5. časopisi. Ovome još treba nadodati: posebna izdanja i pojedinačna izdanja.³¹

O kalendaru »Danica« izvješćuje urednik dr Andrić na glavnoj skupštini DSJ 1931. ovako: »Kalendar 'Danica' bio je i ostaje temeljna jeronimska knjiga i godišnjak svakoga jeronimskoga člana. Njoj uredništvo posvećuje od godine do godine sve veću brigu. Ona spada u tip kalendara koji se odlikuju šarolikošću sadržaja, mnoštvom zanimivosti, pregledima događaja i aktualnosti te raznim praktičnim savjetima i poukama za dnevni život, napose na selu. Opremljena Kirinovom slikom sv. Jeronima, 'Danica' danas, što se njena ukusnog vanjskog izgleda tiče, bez sumnje ima prvenstvo među svim domaćim kalendarima.«

»Danica« za 1919—1921. imala je nakladu od 100.000 primjeraka, za 1923. i 1926. 60.000, 1927—1930. 55.000, 1931—1932. 52.000, za 1933. 40.000, za 1942. 34.000 primjeraka. U njoj je 1933. surađivalo 27 suradnika, 1938. 41, 1941. 33, i to iz svih hrvatskih krajeva. Sadržaj svih »Danica« (1870—1933) objavljen je u publikaciji »Jeronimski rad u g. 1932.« U ovom kalendaru ima pjesama, pripovijesti, poučnih članaka iz povijesti, zemljopisa, prava, zdravstva, gospodarstva, kršćanske vjere i uzgoja. Surađivali su dr Andrić, Joso Benac, dr Binički, Milan Pavelić, Spiridon Petranović, Izidor Poljak, dr V. Deželić st., dr V. Deželić ml., Petar Grgec, dr Stj. Filipović, Ivan Sitarić, Josip Šafran itd.

Od članskih izdanja posebno su zanimljive knjige u kojima se u obliku pripovijedaka opisuje narodni život u pojedinim našim krajevima. To su Bosančice (1923, Narcis Jenko), Dalmatinke (1925, fra L. Plepel), Slavončice (1926, A. Matasović), Hercegovke (1927, I. Jakovljević), Gradišćanke (1929, Ignac Horvat), Prigorčice (1930, Vl. Rožman),

31. Zapisnik glavne skupštine 1933. izvještaj urednika.

Miholjčice (1931, R. F. Magjer), Ispod Garičke planine (1938, Mijo Stuparić, seljak književnik).

U posebnim knjižicama opisana su važnija marijanska prošteništa: Majka Božja Bistrička (1923), Gospa Remetska (1925), Gospa Trsatska (1927), Gospa Sinjska (1928).

U nekoliko knjiga prikazana je hrvatska politička i kulturna povijest. Tako: Ivan Hrvaćanin (1928, Binički), Stopama hrvatskih vladara (1928, Bulić-Katić), Novi pripovjedači (1929, Maraković), Na vratima hrvatske povijesti (1930, Katić), Umjetnost u našim ladanjskim crkvama (1930, Đ. Szabo), Povijest Segeta grada (1931, F. Črnko), Hrvatska književnost (1931, M. Ujević), Starokršćanska arheologija (1931, dr Č. Truhelka), Hrvatski i slovenski jezik u crkvama Istre, Trsta i Gorice (1931, Barbalić), Hrvatska povijest (1935—36, dr fra O. Knezović), Povijest Crkve u Hrvatskoj (1944). Ovome treba nadodati prikaz opće povijesti prof. M. Vunića i prikaz opće povijesti katoličke Crkve M. Vanina D. I., zatim više povijesnih knjiga dra Rudolfa Horvata.

Od knjiga vjersko-duhovnog sadržaja osobito su vrijedne: dr R. Vimer, Isus Krist I—III (1925—27); J. Lahner, Hrvatske narodne pobožne pjesme (1927, 1931); Kempenac-Bosanac, Nasljeduj Krista, itd.

I u drugo doba svoga opstanka izdavalo je DSJ poučne knjige svake vrste. Tako: Kokoši (1923, Bek), Hrvatsko uzor-selo (1924, dr Andrić), Guske, patke, pure (1925, Bek), Električna na selu (1925, inž. Kürschner), Pčelarstvo (1926, Sitarić), Socijalno pitanje (1927, dr V. Deželić ml.), Svilarstvo (1927, Sitarić), Žito u svjetskom gospodarstvu (1927, dr Andrić), Kukci štetočinke (1928, dr V. Vogrin), Porezi (1928, dr A. Živković), Bakterije u životu i gospodarstvu (1929, dr S. Filipović), Ljekovite biljke (1930, dr R. Kraus), Crvena djetelina (1932, dr V. Mandekić), Društveni život na selu (1937, dr M. Ivšić), Kako se hrani bilje (1938, dr M. Mohaček), Stočarstvo (1939, I. Šmaljcelj), Pučka fizika (1940, Franjo Krleža), Seljak pred sudom (1941, dr M. Lehpamer), Temelji ratarstva (1942, dr V. Mandekić), itd.

Istakli su se kao jeronimski pripovjedači: dr Josip Andrić, dr Fran Binički, J. Cvrtila, dr V. Deželić st., dr V. Deželić ml., Petar Grgec, Lovre Katić, Sida Košutić, Antun Matasović, Milutin Mayer, dr Izidor Kršnjavi itd.

Jeronimski odjel ili konzorcij »Kuća dobre štampe« nastojao je prije svega pružiti jeronimskim i drugim čitateljima dobre katoličke romane, pisane s kršćanskim nazorom na svijet, kao ustuk romanima koji su svojim sadržajem kvarili dobre moralne običaje. Od Senoinih romana izdani su: Branka, Zlatarevo zlato, Barun Ivica. S poljskoga je preveden Sienkiewiczzev roman »Potop« i dr. Tiskani su i romani suvremenih hrvatskih pisaca: dra Andrića, dra V. Deželića ml., prof. P. Grkca, prof. A. Jakšića, prof. A. Matasovića, Side Košutić, Štefe Jurkić itd.

U Knjižnici dobre djece tiskano je nekoliko knjiga, uglavnom stranih priznatih dječjih pisaca.

U Knjižnici društvene pozornice objavljeno je više gluma koje su namijenjene diletantima katoličkih društava, u prvome redu onima u selu s vrlo jednostavnom pozornicom.

Knjižnicu općeg znanja uređivao je poseban urednik — prof. P. Grgec. Na glavnoj skupštini DSJ 1933. rekao je on o potrebi takve knjižnice ovo: »Stotine se i tisuće knjiga turaju u svijet koje propagiraju nauku u obliku koji je izravno ili u daljim posljedicama uperen protiv kršćanskog nazora o svijetu. Prosudite kakvi su nazori većine intelektualaca o povijesti, filozofiji, antropologiji, zemljopisu, etnologiji, medicini, književnosti, suvremenim pokretima, pa ćete uskliknuti: Kuda to plovi naša kultura i civilizacija? Tu je potrebna brza pomoć. Dajmo duhovne hrane ljudima koji vapiju za njom. Po našim pravilima dužnost je Društva da popularizira pravu nauku, a to je svrha i Knjižnice općeg znanja. Ta je knjižnica zamišljena kao niz edicija koje s najnužnijim naučnim aparatom obrađuju pitanja općega interesa. Knjižnica je potrebna ne samo radi čitalačkog općinstva nego i radi pisaca. Treba pisce privući, treba ih odgojiti, treba ih zaposliti.« — U ovoj Knjižnici izlazio je godišnjak ili almanah pod imenom »Selo i grad« od 1929 — 1933. u 1500 primjeraka na 130—160 strana. Urednikov plan o izdavanju knjiga iz područja raznih znanosti (etnologija, filozofija historije itd.) za školovane ljude u Hrvatskoj nije se mogao ostvariti zbog gospodarske krize.

DSJ izdavalo je ove časopise: *Obitelj*, *Naša Gospa Lurdska*, *Mala mladost*, *Hrvatska prosvjeta*.

»*Obitelj*« je izlazila od 1929. do 1944, najprije kao tjednik, kasnije kao polumjesečnik; isprva na 900 stranica godišnje, poslije na 400 strana. Uređivao ju je s mnogo ljubavi i mara, uza sve financijske i druge teškoće, glavni urednik dr Anđrić. Surađivalo je 70—100 suradnika godišnje. Tiraža 5000—8000 primjeraka.

»*Naša Gospa Lurdska*« izlazila je od 1928—1942, mjesečno u 10.000 — 13.000 primjeraka, a na ukupno 190—250 stranica godišnje. Uređivao ju je Pavao Lončar, inače dugogodišnji vođa hrvatskih marijanskih hodočašća u Lurd i dr D. Hren. U časopisu je surađivalo svake godine preko 50 suradnika. U njemu su objavljene vijesti iz DSJ, svetišta Gospe Lurdske u Zagrebu (Vrbanićeva ul., Franjevački samostan) i bratovštine sv. Cirila i Metodija. Posebno je tiskan od 1928—1931. almanah *Naša Gospa Lurdska* u 5000 primjeraka na oko 100—150 stranica. Urednik je bio dr J. Anđrić.

»*Mala mladost*« izlazi od 1930—1943. Uređuju dr Anđrić i prof. Luka Perinić. Tiska se svakoga mjeseca tokom školske godine u 5000 primjeraka. Surađuje godišnje oko 50 suradnika.

»*Hrvatska prosvjeta*«, kojoj je izdavač Kolo hrvatskih književnika, prešla je 1928. u upravu DSJ. Urednik joj je dr Ljubomir Maraković. Tiskala se u 1200—1300 primjeraka, na oko 250 stranica, i bila je najrašireniji hrvatski književni časopis.

»*Jeronimsko svjetlo*« počinje izlaziti 1933. dolaskom dra F. Rožića na mjesto predsjednika DSJ. On je urednik toga časopisa koji se tiska dva puta godišnje na stotinjak stranica. Ovdje se objavljuju društvene vijesti i vrši propaganda za čitanje jeronimskih izdanja. Izlazi do 1944. godine.

»*Zlatno klasje*«, pučko-prosvjetni list, vrlo dobro uređivan, ali izlazi kratko vrijeme (1937—1939), jer nema dosta čitatelja ni suradnika.

»Jeronimske brošure« (ili brošure »Jeronimskog svjetla« ili »Dinar-štampa«) male su poučne knjižice različnog sadržaja. Pokrenute su 1934. na želju katoličkoga episkopata. Prvu je takvu knjižicu napisao dr Stj. Bakšić pod naslovom »Kud srlja čovječanstvo«. Tiskana je u 2000 primjeraka i već za 10 dana rasprodana. U toj seriji tiskan je 1937. Deharbov »Mali katekizam« u 100.000 primjeraka. G. 1943. tiskano je već VII izdanje toga katekizma kao privatne knjižice jer je kao službena školska knjiga vrijedio »Kršćanski nauk« Hefflera-Kornfeinda-Kramara. U istoj su seriji 1942. tiskani životopisi hrvatskih blaženika N. Tavelića (Andrić) i A. Kažotića (J. Buturac).

Od »Jeronimskih molitvenika« najpoznatiji je »Kruh nebeski«. Tiskan je 1920/21. u 200.000 primjeraka (redakcija Celinščak-Šarić) kao službeni molitvenik za sve hrvatske biskupije, ali uza sve preporuke trebalo je čekati desetak godina da se rasproda. Nakon toga Društvo otprilike svake druge godine tiska novo izdanje u nakladi od 10 do 50 tisuća. Iako je bilo određeno od strane crkvenih vlasti da se tekst prvoga ili »službenoga« dijela ne smije mijenjati, ipak su promjene više puta vršene, što otežava zajedničko moljenje u crkvi. — G. 1937. izdalo je DSJ crkvenu pjesmaricu »Anđeosko cvijeće« u priredbi učitelja Franje Perše.

U seriju »Posebnih izdanja« ide Sveto pismo Novoga zavjeta u prijevodu prof. dra Franje Zagode, tiskano 1938/39; zatim »Životi svetaca« koje je djelomično obradio prof. dr Maksimilijan Lach (tiskano 1940—1944).

DSJ preuzelo je cijele naklade nekih knjiga i raširilo ih među svoje članove. Tako: Andrić, Dunje ranke i Nove brazde; P. Grgec, Temelji društva; dr V. Deželić st., Kardinal Haulik; dr Đuro Arnold, S visina i dubina; Š. Jurkić, Legende u bojama, itd.³²

Prigodom 70-godišnjice DSJ raspisan je natječaj za veću pripovijest koja bi izašla u jednoj knjizi i drugi natječaj za zbirku manjih pripovijesti. Stiglo je 18 rukopisa, ali nijedan nije odgovarao uvjetima prvog natječaja, pa nije nijedan rukopis nagrađen ni tiskan. Kod drugog natječaja uspio je Viktor Grmović (Hubert Strauh) sa zbirkom pripovijesti »Majka priča«. Razlog je ovakvom ishodu natječaja što se obično natječu samo osrednji, a ne i bolji pisci koji svoja djela mogu lako svagdje tiskati.³³

Na glavnoj skupštini 1937. kaže urednik dr Andrić o jeronimskim knjigama ovo: »To što je jeronimska knjiga u principu pučka, nailazi kod gdjekojih pojedinaca katkada na neshvaćanje. Toga neshvaćanja ne bi bilo kad bi svi koji perom i umom služe hrvatskom narodu imali uvijek na pameti da je hrvatski narod gotovo sav zapravo seljački narod, pa da mu k srcu možemo doprijeti samo na način koji on razumije. Iako je taj seljački (pučki) način poimanja i izražavanja plod primitivizma, takav je on samo u svom prvotnom, sirovom stanju, ali zato baš i jest književnost i umjetnost da tu izvrši umjetničko oplemenjivanje. Tim se putem pučki izražaj može dići i na najveću umjetničku visinu. To je uopće najispravniji put za stvaranje prave narodne književnosti... Pučka književnost, kako je treba shvatiti i kako je DSJ izgrađuje,

32. Rad i uspjesi DSJ, Zagreb 1931, str. 68.

33. Odborska sjednica (zapisnik) 1. VI 1938.

ima u prvome redu umjetnički cilj, samo se pučkim izražajem služi kao sredstvom.«

Jednako je mislio, govorio i pisao dr F. Rožić, predsjednik DSJ. Svoja je shvaćanja objavio u knjizi »Na njivi pučke prosvjete« (Zagreb 1941).

G. 1937. pisao je o knjigama DSJ 21 dnevnik i tjednik i 34 mjesečnika, dakle 55 listova. A tako je otprilike bilo i drugih godina. Time je vršena propaganda u korist DSJ. Pravih književnih ocjena zapravo i nije bilo ili vrlo malo. Na to se upravo tuže na glavnim godišnjim skupštinama DSJ i urednik i bilježnik. Istina je, i pisci i urednici mnogo su se trudili da knjige i časopisi DSJ budu pisani dobrom hrvatskom prozom, lakim i razumljivim stilom i imali su mnogo uspjeha, više nego srodna hrvatska štampa. No istina je i to da je bilo pojedinačnih nedostataka i u pogledu pučkoga stila i u pogledu stručnosti.³⁴

RASPAČAVANJE KNJIGA

Evo brojeva raspačanih knjiga DSJ u pojedinim godinama: g. 1926. 165.000 knjiga, 1928/29. 120.000, 1930/31. 125.000, 1934. 165.851, 1939. 228.909, 1940. 117.711, 1941. 105.704, 1942. 135.852. Godine 1938. rasprodano je što knjiga što časopisa 394.281 primjerak.

To je lice medalje, koja se u prvi mah čini povoljna. Potrebno je vidjeti i naličje, a to su one knjige koje su nakon protekle rasprodajne sezone ostale neraspodne. Prodajna sezona traje od blagdana sv. Jeronima jedne godine do Uskrsa druge godine. Nakon protekle sezone kalendari postaju makulatura, a druge se knjige i kasnije mogu prodati. Teže se prodaju članska izdanja, a lakše molitvenici i romani.

Iza 31. VIII 1929. ostale su neraspodne knjige izdane za 1929. ovako: Danica 2954 komada, almanah Gospe Lurdske 521, almanah Selo i grad 1050, Golgotske ruže 2826, Kukci štetočinje 2849, Porezi 2045, Ognjem i mačem 4620, Kalista 4649 itd.

God. 1940/41. ostadoše nakon Uskrsa neraspodne knjige: Danica 474 komada, Blagoslovljena Hrvatska 3876, Stočarstvo 3702, Pučka fizika 122, Povijest svijeta II dio 2801, Općinstvo svetih 956 komada itd.

Jeronimski su časopisi poslovali ponajviše s gubitkom. Tako 1930: Naša Gospa Lurdska ima 7000 din gubitka, Obitelj 27.000 din gubitka, Mladost (Krijes) 52.000 din gubitka. G. 1938. iznosio je dug kod »pretplatnika« časopisa Naša Gospa Lurdska 50.000 din, koji je proglašen neutjerivim i otpisan. Mnogo je veći dug bio kod časopisa »Obitelj«.

Teškoće kod raspačavanja jeronimskih knjiga i časopisa dolazile su ponešto zbog ratnih posljedica iza g. 1918, zbog gospodarske krize iza g. 1930, zbog II svjetskog rata iza g. 1939, ali najviše zbog nepouzdanih povjerenika. Od 1100 društvenih povjerenika oko 600 bilo je revnih, a oko 500 pasivnih. Već 1921. cijela trećina povjerenika nije naručila

34. Godine 1932. Mato Kolibaš predlaže da se kod izdanja DSJ više pazi na čistoću hrvatskog književnog jezika. Godinu dana kasnije poziva se Klub studenata slavista u Zagrebu da u tome pogledu dade inicijativu (Zapisnici sjednica 1932—1933).

čak ni kalendar »Danicu«, a g. 1923. nisu to učinile dvije petine povjerenika. G. 1933. ima više župnika povjerenika koji nisu naručili jeronimske knjige za svoje župljane jeronimske članove. I tako se moglo dogoditi da u dvjema susjednim, jednako velikim župama omjer između prodanih jeronimskih knjiga bude 1 : 8. No treba se prisjetiti i toga da je u to doba vladala velika nestašica svećenika pa su stariji nemoćni župnici upravljali velikim župama i nisu dospjeli raspacavati jeronimske knjige među svoje župljane. Njima se pokušalo pomoći osnivanjem jeronimskih odbora, ali to je imalo uspjeha tek u nekoliko župa. G. 1938. provedena je anketa s povjerenicima, koji su se uglavnom tužili na vjerski i kulturni nehaj svojih župljana.

Svakako je važna i ona teškoća koju smo spomenuli već prije, a to je poplava raznih glasnika, kalendara i drugih knjiga što su ih izdavale razne redovničke zajednice i katoličke vjerske organizacije (Katolička akcija i dr.) Naš jednostavni svijet, osobito u selu, nije imao ni novaca, ni vremena, ni kulturne potrebe da čita i prati tako mnogobrojnu katoličku štampu.

DSJ činilo je na razne načine propagandu za raspacavanje svojih knjiga u narod.

G. 1937. šalje DSJ svoje knjige i časopise uredništvima 73 novina i časopisa, a g. 1939. na 64 njih.

DSJ izlaže svoje knjige u raznim prigodama: 1933. i 1939. na Zagrebačkom zboru (velesajmu), 1928. u okviru »Prosvjetnog tjedna« u Zagrebu, 1936. u Rimu prigodom svjetske izložbe katoličke štampe, 1939. u Čakovcu itd.

G. 1936. održan je u Zagrebu nikolinjski i božićni sajam jeronimskih knjiga. G. 1939. Prosvjetno društvo »Kranjčević« u Sarajevu prodalo je uoči Božića jeronimskih knjiga za oko 500 Din. Iste godine održana je u Zagrebu »Jeronimska lutrija« koja je Društvu donijela 20.000 Din (izrijebana srećka od 10 din davala je dobitniku 10 knjiga).

G. 1939. bilo je 468 učitelja koji su kupovali jeronimske knjige. Društvo ih je zamolilo da porade i oko širenja jeronimske štampe u narodu. Ministarstvo prosvjete u Beogradu preporučilo je školama samo nekoliko društvenih izdanja.³⁵ Banska vlast Banovine Hrvatske preporučila je sve knjige DSJ, a povijesne odobrila kao pomoćne udžbenike.³⁶

G. 1934. ima 236 knjižara koje rasprodaju jeronimsku štampu diljem cijele Jugoslavije (među ostalim i »Šabačka narodna knjižara«).

Iste godine prodavane su jeronimske knjige, osobito romani, preko trgovačkih putnika (agenata) koji su išli od kuće do kuće i nudili knjige. Tako su radila i druga zagrebačka nakladna poduzeća. S radnim učinkom DSJ nije bilo zadovoljno.

G. 1937. poslano je američkim Hrvatima 5000 letaka u kojima se preporučilo čitanje jeronimskih knjiga.

35. Ministarstvo prosvjete u Beogradu I. II 1929. preporučilo je školama samo ovih 5 knjiga DSJ: Svilarstvo, Zito u svjetskoj trgovini, Lurdka ukazanja, Isus Krist (Vimer), Kroz vrtna vratašca. Vidi Zapisnik odborske sjednice 13. II 1929.

36. Zapisnik odborske sjednice 13. XII 1939.

1939. centrala Katoličke akcije za holandske luke preuzimala je jeronimska izdanja i davala ih hrvatskim mornarima koji su se ondje zadržavali kraće vrijeme.

U Istri nakon talijanske okupacije 1918. širenje jeronimskog štiva zađavalo je mnogo teškoća. Sretnije ruke bila je Bratovština sv. Mohorja za Slovence, koja je 1924. imala poseban hrvatski odsjek. Vodio ga je Josip Grašić, župnik u Bermu kod Pazina, a pomagali su svećenik Božo Milanović i dr Vjekoslav Gortan iz Zagreba. Na molbu Družbe sv. Mohorja dopušta DSJ 1925. da se za istarske Hrvate posebno prirede i tiskaju jeronimske knjige: Božji vitez (Kršnjavi), Božji sirotan (Kršnjavi) i Uzor selo (Andrić).

Gospodarska kriza i potreba vremena ponukala je DSJ da izdaje knjižice po 1 dinar. Ta »dinar-štampa« imala je lijep uspjeh: 1934. raspačan je 165.851 komad, a prvih devet svezaka imalo je tiražu od 192.490 primjeraka, koji su svi razgrabljeni. Pogreška je svakako bila tiskanje nerentabilnih knjiga, a osobito časopisa, kad se rasprodaja, uz postojeće povjerenike, nije dala valjano organizirati. Svake godine slano je nekoliko tisuća opomena i oko 600 advokatskih prijetnji, ali s malo koristi — otprilike 25% dužnika platilo je nakon toga dug. Plaćanje dugova, pa i onih najsitnijih, stvar je dobrog odgoja, svijesti dužnosti i odgovornosti.

BLAGAJNIČKO POSLOVANJE

O stanju izdavačke djelatnosti DSJ govore svake godine na glavnim skupštinama izvještaji predsjednika, bilježnika, urednika, ali najtočnije i najrealnije izvještaj blagajnika. Za vrijeme bolešljivoga blagajnika Šimatovića ti su izvještaji dosta sumarni, a kasnije vrlo opširni, iscrpni i poučni.

Na koncu 1920. iznosio je primitak u gotovom 332.429 kruna, a izdatak u gotovom 393.683 kruna. Privremeni je manjak nastao u blagajni zato što je tiskara u Ljubljani slala kalendar »Danicu« izravno članovima Društva pa je bilo nemoguće s njom urediti račun do 31. XII 1920.

Do konca g. 1925. izdano je za knjige 273.885 dinara, a primljeno 256.448, pa je tako ostao privremeni manjak od 17.437 dinara. Međutim, za samu »Danicu« izdano je u svemu 232.558 din tiskari i 5900 piscima u ime honorara, a nakon istekle sezone primljeno od prodaje 294.910, što znači višak od 56.451 din.

U g. 1928. ³⁷ iznosi: Primitak	— — — —	2,808.200
Izdatak	— — — —	2,001.979
Temeljna glavnica	— — — —	772.245
Zaliha knjiga	— — — —	654.204
Dug	— — — —	495.339

37. Zapisnik glavne skupštine g. 1929.

U g. 1936. bio je ovaj RAČUN RAZMJERE (tj. 31. XII 1936)³⁸:

Aktiva		Pasiva	
Temeljna imovina:		Vjerovnici naklada	972.129
Nekretnine	362.680	Dubioza kod dužnika	826.921
Vezane vrijednosti	81.481	Tuđi novac	6.004
Prometna glavica:		Čista imovina	1,316.632
Namještaj	96.255		
Novac	51.512		
Skladište	696.822		
Dužnici	1,832.936		
	<u>3,121.688</u>		<u>3,121.688</u>

RAČUN GUBITKA I DOBITKA

Trošak		Prihod	
Naklada knjiga	739.128	Prihod knjiga	713.792
Naklada časopisa	493.833	Prihod časopisa	493.392
Nekretnine i razno	195.361	Razni prihodi	304.217
Poslovna dobit	83.079		
	<u>1,511.402</u>		<u>1,511.402</u>

N. B. Podaci su o parama izostavljeni radi jednostavnosti.

U g. 1941. bio je RAČUN RAZMJERE (tj. 31. XII 1941)³⁹:

Aktiva		Pasiva	
Gotovina	239.765	Vjerovnici	1,341.749
Dužnici časopisa	685.067	Pričuva	834.797
Dužnici knjiga	1,047.169	Tuđi novac	5.488
Skladište	845.656	Čista imovina	1,910.564
Inventar	60.134	Višak	119.453
Jeronimska palača	950.823		
Jeronimska dvorana	302.866		
Vezane vrijednosti	80.569		
	<u>4,212.052</u>		<u>4,212.052</u>

RAČUN GUBITKA I DOBITKA

Trošak		Prihod	
Naklada knjiga	771.292	Knjiga	1,112.202
Naklada časopisa	334.261	Časopisa	317.480
Nekretnine, razno	130.213	Nekretnina	268.772
Trošak uprave, eksp.	466.938	Razni	123.704
Poslovna dobit	119.453		
	<u>1,822.158</u>		<u>1, 822.158</u>

N. B. Podaci su o parama (banicama) izostavljeni radi jednostavnosti.

38. Zapisnik glavne skupštine g. 1937.

39. Zapisnik glavne skupštine g. 1942.

Ovako napisane brojke doimaju se dobro; čine se povoljne. Međutim, iz raznih izvještaja godinama se čuje bolni krik: naši vjeronjci, tiskare i štedionice, neprestano urgiraju da im platimo dugove i kamate, a naši dužnici, čitatelji jeronimskih knjiga, zatežu i ne plaćaju svojih obaveza. Zakladna je tiskara g. 1934. samo u ime kamata tražila 151.207 din. Ona je, kao i Nadbiskupska tiskara, manji dio duga otpisala, ali najveći dio dugova Društvo je podmirilo sa zakašnjenjem uzdajući se strpljivo u dobru volju svojih dužnika. No kad je svaka nada postala izgubljena, Društvo je dugove otpisivalo odnosno brisalo. Tako je 1931. brisalo 59.471 din dugova kod župnika povjerenika, a 5641 din kod knjižara. Godine 1932/33. brisano je 260.000 din dugova kod povjerenika, a 123.000 kod knjižara. G. 1935. otpisano je 55.457 din duga. Godine 1937. 55 tvrdokornih dužnika duguje 185.283 din bez nade da će se taj dug podmiriti. 1940. tražbine iz 1937. i starije iznose 246.815 din. Od 1929—1931. otpisan je dug kod čitatelja »Obitelji« u iznosu od preko 100.000 din. I kod drugih časopisa trebalo je češće brisati dugove.

Kako, eto, vidimo, teškoća je bilo ne samo s povjerenicima i »pretplatnicima« časopisa nego i s knjižarama koje su dobivale knjige u komisiju ali ih nisu prodavale na veresiju. Godine 1931. od 342 knjižare 87 njih dugovalo je 250.000 din. Kad su im poslane advokatske opomene, dug se smanjio na 108.148 din. Za vrijeme gospodarske krize više je knjižara palo pod stečaj na štetu DSJ.

Kako je i zašto dolazilo do neutjerljivih dugova kod povjerenika? Dolazilo je zato što su povjerenici davali knjige na veresiju i što im je posao oko utjerivanja dugova postao odviše mučan. Neki su povjerenici umrli s dugovima koji se iz ostavine nisu dali podmiriti jer nije bilo točne evidencije o uplatama itd. Bilo je i povjerenika koji su radije plaćali tuđe dugove iz svoga džepa negoli da se bave utjerivanjem dugova. Njima DSJ poručuje (Jeronimsko svjetlo 1937, ožujak, str. 24): Davanje knjiga na dug vrlo je opasna igra koja često dovodi povjerenike do toga da moraju DSJ plaćati za druge. DSJ ne traži ni od koga da plaća knjige za drugoga, ali najljepše moli da bude svjestan odgovornosti za svako izdanje koje je kao povjerenik primio i za koje treba da sredi račun kod DSJ. Tko daje jeronimske knjige na dug, radi na svoju odgovornost! Najljepše bi bilo da se prestane s tom praksom te da se odgoje ljudi da kod preuzimanja knjiga plaćaju za njih odgovarajuću svotu.

Od 1928—1930. izdavalo je DSJ kalendar »Razgovor ugodni« (urednik dr Andrić) najprije u 5000, a kasnije u 10.000 primjeraka i tako konkuriralo vlastitom kalendaru »Danici«, a kasnije se tužilo kako mu kalendari redovničkih zajednica čine štetu!

Na odborskoj sjednici 22. XI 1933. prigodom raspravljanja o tome hoće li se i dalje izdavati almanah »Selo i grad«, rekao je predsjednik Rožić ovo: »DSJ izdavajući i te knjige mijenja svoju fizionomiju. A to ne bi smjelo biti jer ono imade svrhu izdavati knjige za puk i raditi za pučku prosvjetu. Tu je još golemo polje rada za naše Društvo. Upuštajući se i u druge poslove trpi od toga štetu glavna naša svrha. A onda dolazi i financijska strana. U današnjim teškim prilikama nije moguće da Društvo, koje ionako ima velikih financijskih poteškoća, pridonosi i za tu svrhu. Ne smijemo se upuštati u pothvate koji nanose nov de-

ficit. Moramo naprotiv svim silama nastojati da saniramo današnje financijske prilike našega Društva.«

Odrediti cijene jeronimskim knjigama nije bilo ni lak ni jednostavan posao. Knjige su trebale biti jeftine da ih siromašan svijet može kupiti, ali je i od utrška knjiga trebalo dobiti sredstva za izdavanje novih knjiga. Blagajnik dr J. Lach na glavnoj skupštini 1938. kaže ovo: »Kod cijena naših knjiga i časopisa treba uzeti u obzir ove stavke: papir, tisak, klišeje, uvez, autorski honorar, ekspedit, poštarinu, proviziju, upravu, gubitak zbog neplaćenih knjiga, gubitak na vraćenim i oštećenim knjigama, reklamu, propagandu, i k tome sve veće kancelarijske troškove. Od ukupne sume svih tih troškova ovisi cijena knjige, jer se svi ti troškovi moraju pokriti prihodima od knjiga i časopisa.«

Na glavnoj skupštini 1939. rekao je bilježnik dr J. Lončarić između ostaloga i ove riječi :»Brineći brigu oko širenja jeronimske prosvjete Upravni je i Poslovni odbor ove poslovne godine najtežu muku mučio i mnoge sjednice upotrijebio da ustanovi prodajnu cijenu knjiga... Izdavači katoličke štampe kod nas odreda raspačavaju svoja izdanja *ispod istinite cijene*... I DSJ moglo je izdavati knjige ispod cijene dok su naklade bile malene, pak je koji mecena naplatio tiskarske troškove. Moglo je to činiti dok je primalo obilne subvencije Sabora, bana, grada Zagreba i pojedinih velikih dobrotvora. Sve je to danas spalo na sitnicu. A svekolike naše zaklade odbacuju efektivnih din 2.335. Nije preostalo drugo nego društvenim izdanjima udariti istinitu cijenu...«

Na koncu g. 1938. imalo je DSJ 90 zaklada (i još nekoliko malih) koje su bile uložene kod raznih štedionica. Kamati su se mogli dizati samo od onoga što je bilo uloženo kod Gradske štedionice i Katoličke banke u Zagrebu, dok su sve druge zaklade godinama ostajale bez prihoda zbog postojeće gospodarske krize i zakonske zaštite banaka. Prema tome, jeronimski pisci nisu dobivali honorare od kamata zaklada, nego iz blagajne DSJ, i to u onoj visini kako su bili nagrađivani pisci kod Matice hrvatske.

Imovina DSJ osigurana je 1927. kod poduzeća »Croatia« i »Vzajemnost« na 3,600.000 din. uz godišnju premiju 1974 din. Kasnije je provedeno osiguranje i kod »Napretka« u Sarajevu.

JERONIMSKA DVORANA

1920. godine osnovana je u Zagrebu zadruga s ograničenim jamstvom pod imenom »Katolički dom«. Svrha je zadruge bila sagraditi u Zagrebu kuću ili dvoranu u kojoj bi se okupljali zagrebački katolici na predavanja te razne crkvene i kulturne proslave. Predsjednik je bio biskup dr Dominik Premuš, a član odbora i duša zadruge dr Stj. Markulin, odvjetnik. Kad je DSJ ponuđeno da stupi u zadrugu, Društvo je to odbilo. Međutim, 8. VI 1921. sklopilo je DSJ s rečenom zadrugom ugovor kojim Društvo prodaje zadrugi dio dvorišta i vrta za gradnju »Katoličkog doma« uz uvjet da sagrađenu dvoranu ne može prodati drugome već samo DSJ. Zadruga je raspisivanjem udjela uz dividend od 5% došla do novčanih sredstava i sagradila dvoranu.⁴⁰ Godine 1928.

40. Katolički dom (zapravo dvorana) počeo se graditi 5. rujna 1921. Zadruga je raspolažala s 1 milijunom, a trošak je iznosio 1,688,000 kruna. Đakovački biskup dr A. Akšamović uzajmio je Zadrugi 500.000 kruna. Vidi zapisnik sjednice DSJ 5. X 1921.

zadruga je željela likvidirati. Biskup Akšamović poklonio je svoje udjele DSJ i tako mu omogućio da postane kasnije vlasnik dvorane koja je u Zagrebu poznata pod imenom »Jeronimska dvorana«. U toj su dvorani godinama držana mnoga predavanja, priredbe i skupštine. DSJ kupilo je od Pijeva društva poslovne zadruge »Katolički dom« u iznosu udjela od 25.000 din i tek iza toga, 30. XII 1938, kupilo je spomenutu dvoranu od zadruge »Katolički dom«, koja je konačno likvidirala. Vlasništvo je preneseno 1939. na DSJ koje je ostalo dužno »Domu« u likvidaciji 85.629 din i 27 p. Izgradnjom i otvorenjem »Franjevačke dvorane« na Kaptolu br. 9, godine 1939, Jeronimska je dvorana izgubila dosta na svojoj važnosti.

KUĆA DOBRE ŠTAMPE

DSJ odlučilo je prigodom svoje 60-godišnjice, 1928, sagraditi »Kuću dobre štampe« koja bi djelomično služila za potrebe Društva (skladišta, tiskara), a djelomično za stanove, kojih bi stanarina išla u korist nakladne djelatnosti. 20 X 1928. kupljeno je od općine grada Zagreba gradilište br. 101 na starom Sajmištu, na uglu ulice Kraljice Jelene i Tvrtkove ulice. Gradilište je stajalo samo 28.350 din, a dobiveno je uz obvezu da se u roku od dvije godine sagradi ovdje trokatna ulična stambena zgrada. Arhitekt Đuro Kastl izradio je građevni nacrt za četverokatnu zgradu, a građevno poduzeće Ing. Špiler i Šurina obvezalo se zgradu sagraditi za 1,785.000 din. Glede financiranja novogradnje postignut je kod Prve hrvatske štedionice 24. II 1931. amortizacioni zajam u 8% založnicama, otplativo tečajem 20 godina.

Proračunu za novogradnju trebalo je uz građevnu glavnicu nadodati još slijedeće svote: troškovi nacrta i nadzora 71.400, trošak priključaka instalacija 80.000, uknjižba zajma 45.000, intarkalarni kamati za vrijeme gradnje, tj. dvije amortizacione rate: 130.748 din. Društvu su za gradnju pružili pomoć: anonimni dobročinitelj 200.000, dr A. Bauer kao pokrovitelj prigodom zlatomisničkog jubileja 25.000, mons. M. Strahinšćak 10.000 din.

Temeljni kamen Kuće dobre štampe blagoslovljen je na Spasovo, 13. svibnja 1931. Kad je gradnja bila dovršena, ustanovljeni su 20. X 1932. ukupni troškovi 2,398.263 din 53 pare. Dug kod Prve hrvatske štedionice iznosio je 1,932.000 din, a ukupan dug 2,394.000 din.

Na dan 15. III 1935. DSJ dugovalo je Prvoj hrvatskoj štedionici još 1,826.974 din. i 78 p, građevnom poduzeću koje je gradilo Kuću 250.000, a Gradskom poglavarstvu u Zagrebu 5.144 din. Zbog gospodarske krize i teškoća oko plaćanja spomenutoga duga DSJ bilo je pripravno prodati rečenu zgradu onome koji bi preuzeo na sebe plaćanje toga duga.

U mjesecu svibnju 1935. stručnjak je procijenio vrijednost Kuće dobre štampe na 1,820.000 din, a to je 30% manje od svote koja je uložena u gradnju.

U mjesecu lipnju 1935. DSJ sklopilo je ugovor s Prvostolnim kaptolom u Zagrebu koji je preuzeo na sebe spomenutu kuću sa svima dugovima s time da mu DSJ plati svotu od 412.168 din. Prema tome, Društvo se zadužilo kod Prvostolnog kaptola za svotu od 412.168 din uz 4% ka-

mata. Međutim, Društvo je i dalje ostalo dužno građevnom poduzeću još svotu od 270.000 din. Taj dug poduzeću isplaćen je kroz tri godine, ali dug Prvostolnom kaptolu u iznosu od 470.000 din (kuna) još ni 1943. nije bio isplaćen.

DSJ DARIVA KNJIGE

Iako je DSJ imalo velikih financijskih teškoća, ipak je rado poklanjalo svoje knjige svima onima koji su se na nj obraćali molbom. To su bili u prvom redu crkveni zavodi (sjemeništa) i katolička društva (Marijine kongregacije, Orlovi, Križari, Katolička akcija). Knjige su se darivale ne samo za društvene knjižnice nego i za tombole.

G. 1920. DSJ poklanja svoje knjige Filozofskom fakultetu u Beogradu i Skoplju, Komandi cjelokupne žandarmerije, Prosvjetnom društvu »Petar Svačić« u Ruševi.

G. 1921. poklonjene su knjige Bunjevačkoj čitaonici u Subotici, Hrvatskom radiši, Pučkom društvu u Pučišću (Dalmacija).

G. 1922. poslane su knjige na poklon u Istru i Rekaš u Rumunjskom Banatu itd.

God. 1923. darovane su knjige Bunjevačkom kołu u Somboru, Podoficirskoj čitaonici u Novom Sadu, itd.; svega 375 knjiga.

G. 1928. darovano je: svim zagrebačkim školama po 2 »Danice«, 500 knjiga »Narodnoj zaštiti« za Hercegovinu, Centrali za radničko vaspitanje u Beogradu, Hrvatskoj seljačkoj zadrugi u Bijeloj Stijeni.

G. 1929. darovano je u svemu 2237 knjiga.

G. 1934. primili su knjige na dar: Udruga za dječju književnost, Zagreb; »Šokadija«, Zagreb, Radnički strukovni savez, Zagreb; »Domagoj«, Zagreb; Klub studenata Visoke ekon. škole, Zagreb; Karitativno društvo »Savska cesta«, Zagreb; Liga »Selska cesta«, Zagreb; Građanska škola, Draškovićeva ul., Zagreb; Stručna škola, Kastav; Učiteljska škola, Osijek; »Radiša«, Zemun; Križari Perušić; Križari Sarajevo, Aleksandrov dom, Prag; Križari Kotoriba; Križari Samobor; »Napredak«, Sarajevo; Kažotićeva dvorana, Zagreb; Franjevački kolegij, Varaždin; Nadb. dječ. sjemenište, Zagreb; Hrvatska čitaonica, Crikvenica; Rkt. župa Zabljak kod Tešnja, Katoličko djetičko društvo, Zagreb; »Preporod«, Stenjevac; Omladinska knjižnica, Sarajevo; Bolnica »Merkur«, Zagreb; Crveni križ Zagreb; Gospojninsko društvo, Zagreb, Sv. Duh; Oratorijski zbor Sv. Marka, Zagreb; »Sloboda«, Zagreb; Omladinsko društvo, Gradec; Đačka kongregacija, Varaždin; Rkt. župa Bol na Braču; Križari Velika Mošćenica, Društvo Srca Isusova, Šibenik; Vatrogasci Skakavac, Narodna čitaonica Žirje, Rkt. župa Krista Kralja, Beograd; dominikanci, Dubrovnik; Prosvjetna čitaonica, Igrane; Narodna čitaonica, Drašnica kod Makarske; Bunjevačka čitaonica, Banterići; Poštanska čitaonica, Zagreb; Rkt. župa Strumica; Strukovni savez, Subotica; »Hrvatska žena«, Zagreb. — A tako je to bilo manje-više svake godine: razne ustanove i društva u svim krajevima gdje ima Hrvata. Poklonjeno je oko 2000 knjiga godišnje.

PRIJATELJSKE VEZE

DSJ podržava prijateljske veze s katoličkim episkopatom i svećenstvom, s katoličkim organizacijama i kulturno-prosvjetnim društvima u domovini, s iseljenim Hrvatima u Gradišću (Austrija), u istočnom Banatu (Rumunjska), u Slovačkoj, Moravskoj i Americi. Osobito prijateljske veze ima sa srodnim slovenskim Društvom sv. Mohorja i s njim surađuje oko širenja hrvatskih knjiga u Istri, koja se u to doba nalazi pod talijanskom okupacijom.

G. 1922. odlikovani su od Svete Stolice odbornici DSJ: dr V. Deželić st. Redom sv. Grgura, a dr S. Markulin ordenom »Pro Ecclesia et Pontifice«.

G. 1926. sudjeluje DSJ u Beču kod otkrivanja spomen-ploče u crkvi Sv. Stjepana u Beču na grobovima Pavla Rittera Vitezovića i kanonika Đure Marcelovića, zaslužnih za hrvatsku historiografiju.

G. 1929. DSJ organizira hrvatsko hodočašće u Trnavu (Slovačka) gdje je otkrivena spomen-ploča kardinalu Hauliku, prvom pokrovitelju DSJ. Trnava je njegovo rodno mjesto. Na čelu je hodočašća bio sâm nadbiskup A. Bauer, nasljednik Haulika i pokrovitelj Društva. Tom su prilikom slovačke novine »Slovak« objavile hrvatskim jezikom pisani članak o značenju hrvatskog hodočašća i o davnim i trajnim prijateljskim vezama Hrvata i Slovaka.

G. 1931. tri izaslanika DSJ pohodila su Društvo sv. Vojtjeha u Poznaju (Poljska) i tako upozнала golem i dobro organiziran rad srodnoga katoličko-prosvjetnog društva.

Iste godine, prigodom Euharistijskog kongresa u Zagrebu, održali su poseban sastanak katolički književnici iz Hrvatske, Hrvati iz Gradišća, katolički književnici Poljaci, Slovaci, Česi i Ukrajinci. Sastanak je organiziralo DSJ.

ZAKLJUČAK

Drugo doba povijesti DSJ ispunjeno je velikom nakladnom djelatnošću, ali i borbom s financijskim teškoćama. Nakladnu su djelatnost promicali dr Andrić, dr Rožić i prof. Grgec i okupili oko DSJ više stotina književnika i publicista. Borbu s financijskim teškoćama vodili su sposobni blagajnici dr Stj. Markulin, dr Josip Lach i kanonik Mirko Kapić. Čini se da su u Odboru, pa i u cijelom Društvu, vladale dvije težnje: jedna — što više tiskati, izdati, pa i graditi, a druga — trošiti toliko koliko se može brzo i sigurno platiti. Iskustvo je već davno pokazalo da svaki župski ured već tim samim što je župski ured nije pouzdano i požrtvovno povjereništvo DSJ. Iskustvo je dalje pokazalo da naš svijet, seljački, radnički i ostali, nije u onoj mjeri željan čitanja i znanja, barem za sada, kao što su to neki drugi narodi. Potreban je dug put i naporan rad oko uzgajanja naroda pa da svaki pojedinac uvidi kako mu je znanje korisna stvar za materijalni i duhovni napredak. Iz mnogobrojnih dokumenata DSJ vidi se da je to Društvo imalo prelijepe planove, i da je marljivo i požrtvovno radilo da ih barem djelomično oživotvori. Koliko je doista uspjelo unaprijediti duhovno i materijalno stanje našega naroda, to nije lako ustanoviti.

UPRAVA DRUŠTVA

Odlukom Gradskog narodnog odbora u Zagrebu od 5. listopada 1945. br. 6350/45. dopušta se Društvu sv. Jeronima da može i dalje djelovati i odobravaju mu se pravila.

Tijekom mjeseca travnja 1946. godine DSJ se formira prema novim zakonskim propisima, ali bez uspjeha, jer je doskora raspušteno.⁴¹

Odlukom Ministarstva unutrašnjih poslova od 26. prosinca 1946, br. 41098-II-1946, daje se dozvola za rad Društvu sv. Ćirila i Metoda i odobravaju mu se pravila. Odlukom istoga Ministarstva, Odjela opće uprave, prenesena je imovina Društva sv. Jeronima na Društvo sv. Ćirila i Metoda. Imovinu knjižare »Marulić« preuzela je knjižara »Sv. Ćirila i Metoda« (Kaptol 29), koja je protokolirana 1948.

Službu predsjednika Društva vršili su: dr F. Rožić do 1946, dr Pavao Lončar 1946—1952, dr Janko Oberški od 1953. pa sve donedavna.

Bilježnici Društva: dr Dragutin Hren 1946. do 1968.

Blagajnici Društva: kanonik Mirko Kapić do 1946, dr Franjo Grundler 1946—1952, dr Vjekoslav Gortan 1952—1966, ponovno dr F. Grundler 1966. do danas.

Službu glavnog urednika vršili su: dr Josip Andrić, dr Janko Oberški, prof. Marko Vunić, prof. Radovan Grgec.

Upravitelj Društva prof. Luka Perinić od 1945. do danas.

Odbornici: dr Božo Milanović, dr Mijo Selec, prof. Juraj Špoljar, Dragutin Kociper, Luka Vukas, kanonik Josip Mokrović, dr Ivan Dukić, dr Andrija Stehno.

Služba urednika nije bila godinama popunjavana, nego su je vršili predsjednici uz pomoć upravitelja.

Knjižara »Marulić« posluje do 1947, a od 1948. radi knjižara »Sv. Ćirila i Metoda«, koja je 19. siječnja 1962. ponovno otvorena. Službu upravitelja vrši Milostislav Ciko.

U izvještaju bilježnika na glavnoj skupštini 1949. zabilježeno je o radu u 1948. između ostaloga i ovo: »U radu Upravnoga odbora oko boljotka našega Društva posebno treba istaknuti neumorno nastojanje i predanost Društvu našega predsjednika dra Pavla Lončara, koji je uvijek pronašao mogućnosti da temeljito prouči svaki problem s kojim je Društvo bilo suočeno te da u najveće detalje zaroni u svakodnevno poslovanje Društva. On je neprestano bio u doticaju s ostalim odbornicima i dnevno se obavještavao o pojedinim tekućim poslovima te ih nadzirao od njihova začetka do konačnog ostvarenja. Po njegovim neposrednim nalogima odvijao se dobar dio poslova naše društvene poslovnice. No pored svega toga, on je kao predsjednik preuzeo na sebe i dio uredničkoga tereta, napose sav onaj posao koji se ticao uređivanja

41. DSJ raspušteno je odlukom Ministarstva unutrašnjih poslova 25. V 1946, br. 19.306. Predsjedništvo vlade žalbu je odbilo, a spomenutu odluku potvrdilo 31. XII 1946, br. 6275. Zauzimanjem mons. Svet. Rittiga mjesto ukinutog SDJ, osnovano je DsCM.

našeg vjerskog tjednika 'Gore srca'... Treba istaknuti i to da je o cjelokupnoj djelatnosti Društva naš predsjednik izvještavao osobno ministru dra Rittiga kao rukovodioca Komisije za vjerske poslove... Plaće su našim namještenicima regulirane u smislu zakonskih propisa. Svi su namještenici članovi sindikata. U knjigovodstvu su provedene prilagodbe da bi se olakšala kontrola financijskim organima u vezi s porezom na promet proizvoda.«

IZ GOVORA PREDSJEDNIKA NA GLAVNIM SKUPŠTINAMA

Na glavnoj skupštini 1950. rekao je dr Lončar: »I naše vrijeme donosi sa sobom svoje specifične probleme. Probleme iz najrazličitijih područja ljudske djelatnosti. U njihovu rješavanju nama je danas dodijeljena posebna uloga, a ta je da pružimo zdravo vjersko štivo širokim narodnim slojevima. Danas ima mnogo raznovrsnih ustanova koje pružaju narodu štivo, a nekad je naše Društvo uz Akademiju i Maticu bilo jedino. Zato danas mi imamo zadatak da narodu pružimo ono što mu nijedna druga ustanova ne može dati, a to je štivo vjerskog karaktera, zajedno s molitvenicima i udžbenicima za vjeronauk u školama... Do sada nam je na posebnoj brizi bila naša Istra, ali se evo njezino Društvo sv. Ćirila i Metoda u Pazinu ojačalo da može preuzeti posvemašnju brigu za izdavanje vjerskih knjiga za taj kraj.«

Na glavnoj skupštini 1961. govorio je dr Oberški: »Rad našega Društva oslanja se na dvije skupine osoba: na pisce naših izdanja i na one koji ta izdanja šire u narod, tj. povjerenike. Bez prvih ne bismo mogli izvršiti svoju misiju jer ne bismo imali što izdati, a bez drugih naša bi izdanja ostala na skladištu. Zato ne možemo nikada dovoljno iskazati priznanje kako našim piscima tako i našim povjerenicima. Bez njih se ne može ni zamisliti opstanak i uspjeh našeg Društva kroz 93 godine njegova opstanka.«

Na glavnoj skupštini 1962. komemorira dr Oberški smrt mons. dra S. Rittiga pa ističe da je pokojnik u svojim mlađim godinama bio suradnik i prijatelj Društva, a kao ministar i predsjednik Komisije za vjerske poslove zauzimao se za osnivanje DSCM, dao mu je zapravo ime te bodrio i pomagao u raznim teškoćama.«

Na glavnoj skupštini 11. V 1967. iznio je dr J. Oberški ove misli: »Sigurno je i od svega najvažnije i najglavnije da se utvrdi položaj i uloga našega Društva u kulturnom i duhovnom životu hrvatskoga naroda sada, nakon Vatikanskog koncila. O tome se baš i najviše dosad raspravljalo, a o tome će trebati i nadalje mnogo razmišljati i raspravljati, jer su to stvari od presudnog značaja. Neke su stvari već utvrđene, pa ih treba razraditi, a većina će se sukcesivno postavljati i razvijati zadovoljavajući naše potrebe prema našim mogućnostima. Nema sumnje, danas se naša situacija ne može niti smije mjeriti s onom pred sto godina. Zato ni program našega rada ni način njegove realizacije ne može ostati na onome što je postavljeno pred sto godina... Kroz ovo četvrt stoljeća izrasla je nova generacija, a još novija je na pomolu, pa se pod tim vidom mora misliti i na nove potrebe, tj. na njihove potrebe,«

i to ne samo na potrebe ovoga časa nego još više na potrebe budućnosti. — Naše je Društvo pred 100 godina počelo sa sakupljanjem svojih članova, a danas su rijetki oni koji se smatraju našim članovima u smislu starih Pravila. I postavlja se pitanje: može li se i treba li se stvarati novo članstvo za Društvo. — Iz naših razmatranja slijedio je uvijek jedan te isti zaključak, a taj je: naše Društvo treba postati moderna katolička izdavačka ustanova, institucija za suvremene potrebe cjelokupnog hrvatskog Božjeg naroda.⁴²

ČLANSTVO U DRUŠTVU SV. ĆIRILA I METODA

Hrvatsko književno društvo sv. Jeronima smatralo je za svoju po-najvažniju zadaću: okupiti što veći broj članova koji bi uplaćivanjem članarine stvorili velika i sigurna sredstva za tiskanje i izdavanje knjiga. Hrvatsko književno društvo sv. Ćirila i Metoda ograničilo se samo na okupljanje članova-radnika na onaj način i s onom svrhom kako je to činilo i DSJ nakon prvog svjetskog rata. Broj članova-radnika u posljednjih dvadeset godina iznosio je oko 100. Većinom su to bili svećenici iz Zagreba i šire zagrebačke okolice kojima je bilo lako moguće dolaziti na glavne skupštine Društva i sudjelovati kod glasovanja. Od svjetovnjaka imenovani su članovima-radnicima oni koji su u svom javnom književnom i publicističkom radu ispovijedali katolički nazor na svijet. Masovno okupljanje članstva u Društvo nije se više smatralo potrebnim. Veliki ugled kako jeronimskog tako ćirilometodskog Društva stvorio je mnogobrojnu i vjernu čitalačku publiku kojoj više nije trebala nikakva posebna organizacija. K tome još dolazi činjenica da je Društvo uvijek bilo usko povezano s biskupima, a članstvo odnosno čitatelji sa svojom župskom crkvom i župnikom.

NAKLADNA DJELATNOST

U nakladnoj djelatnosti DsCM bilo je više teškoća, kako se to vidi iz zapisnika glavnih skupština i odborskih sjednica. Jedna od najvećih teškoća svakako je nestašica papira zbog koje Društvo iza g. 1953. smanjuje tiskanje knjiga na najmanju mjeru, tako da ne izdaje ni svoj tako poznati i omiljeni kalendar »Danicu«. Tiskare nisu raspolagale dovoljnom količinom papira, nego se Društvo samo moralo brinuti za papir koji je dobivalo distribucijom.⁴³ Druga je teškoća bila što Društvo nije raspolagalo s prometnim kapitalom (gotovinom), moralo je uzajmljivati novac da može kupiti papir i unaprijed platiti dio tiskarskih troškova. Treća je teškoća bila u tome što su tiskare bile preopterećene poslom, pa su odbijale preuzimanje posla ili su rukopise primale pa nakon nekoga vremena vraćale. Prva i treća teškoća trajale su desetak godina, a druga i danas tišti Društvo, nešto manje nego nekada.

42. Svake godine na glavnim skupštinama predsjednik je komemorirao sve istaknutije pokojne članove radnike DSJ i DsCM; tako dra Rožića, dra Lončara, dra Bakšića, dra Dočkala, K. Pečnjaka, dra Marakovića, prof. Petra Grkca, dra Andrića, itd.

43. Nabavu je papira odobravao Odjel za štampu pri Predsjedništvu vlade NR Hrvatske. Vid: Zapisnik glavne skupštine 1949.

Kalendar »Danica« izlazi svake godine do uključivo 1953. Godine 1948. tiska se čak u 110.000 primjeraka, g. 1949. u 50.000, 1950. u 25.000, 1952. i 1953. u preko 66.000 komada. 1954. uza sva nastojanja i brigu Društvo nije moglo izdati kalendara, nego ga je izdalo srodno »Društvo sv. Cirila i Metoda za Istru« pod imenom »Danica«. G. 1955. i slijedećih godina Staleško udruženje katoličkih svećenika NRH izdaje kalendar pod imenom »Danica«. Za g. 1966. izdalo je Društvo opet svoj popularni kalendar pod imenom »Katolički kalendar« u tiraži od 30.000 komada (urednik dr J. Andrić, tiskano u Umagu), za g. 1967. pod imenom »Danica« (zbog čega je rečeno Udruženje tužilo DsCM sudu zbog povrede autorskog prava), za g. 1968. pod imenom »Katolički godišnjak« u 35.000 primjeraka.

Smanjena tiraža kalendara »Danice« bila je razlog da je u župe s 1000 stanovnika g. 1949. dolazilo samo 5 komada kalendara. Zato je Društvo odlučilo tiskati zidni kalendar pod imenom »Katolički kalendar«. Za g. 1950. izdano je 60.000 takvog kalendara (na papiru Nadb. duh. stola u Zagrebu). G. 1951. i 1953. tiskano je 200.000 zidnog kalendara; 1954, 1956—1960. 250.000, jer kalendar-knjiga nije mogao izlaziti. Od g. 1964—1968. tiska se zidni kalendar u preko pola milijuna primjeraka. Isprva su ti kalendari bili jednostavni, tiskani u jednoj boji i bez slike, a kasnije su tiskani višebojno i s raznim umjetničkim slikama. Tiskanje je obavljeno u Zagrebu, Beogradu i kod »Panonije« u Subotici. Kod izdavanja surađivao je s Društvom Nadbiskupski ordinarijat u Beogradu.

»Mala Danica«, džepni kalendar za g. 1955, na 16 stranica, u 50.000 primjeraka, nije naišla na veći odaziv katoličkih vjernika. Zato naše Društvo nije slijedećih godina tiskalo džepni kalendar, nego su ga izdavale druge katoličke nakladne ustanove.

Vjerske novine »Gore srca« pokrenute su u Istri, a od konca g. 1947. do 26. X 1952. izlaze u Zagrebu u nakladi DsCM. Tiskale su se u »Štampariji Novina« odakle je 5/6 naklade izravno slano na adresu poveljenika i pojedinaca, a jedna se šestina prodavala pred zagrebačkim crkva-ma. Tiraža je isprva bila 50.000, a kasnije se smanjila na 10.000. Novine su bile tjednik, ali g. 1948. i 1949. izašlo je samo po 35 brojeva. Urednik je bio dr P. Lončar, kao što smo već rekli, koji je velikim marom i vještinom uređivao list i pribavio mu velik broj zahvalnih čitatelja.

DsCM nastavilo je lijepu tradiciju te izdavalo gotovo svake godine razne molitvenike za djecu, odrasle i starce. To su bile velike i skupe naklade, za koje je trebalo imati mnogo materijalnih sredstava. Zato je Društvo stupilo u kooperaciju s istarskim DsCM te sa Zagrebačkom i Beogradskom nadbiskupijom.

G. 1948. izašlo je XIV izdanje molitvenika »Kruh nebeski« u nakladi od 27.500 komada. Tiskano je u Zagrebu. Tekst je ponešto dotjeran i usavršen. Molitveniku je dodan kršćanski nauk u formi jednostavnog poučavanja, a ne katekizamskoj.

Zbog nestašice papira tiskan je slijedećih godina na 256 stranica »Malj Kruh nebeski«, i to 1949. 25.000 komada u Zagrebu (Tipografija), 1950. 39.000 u Zagrebu, 1951. 196.826 u Zagrebu. Tekst ovoga molitvenika smanjen je na jednu trećinu prema XIV izdanju molitvenika »Kruh ne-

beski«: ispuštene su slike, većina pjesama, a vjerska je pouka prerađena.

G. 1958. tiskan je u Beogradu molitvenik »Kruh nebeski« u 55.000 primjeraka na oko 400 stranica. Kod redigiranja molitvenika sudjelovali su članovi Dijecezanskog liturgijskog odbora. Dijeli se u pet dijelova: Crkvene molitve (službene); Moj dan (dnevne molitve); Moja nedjelja (stalni hrvatski i latinski tekst mise); Moj život u Gospodinu (sakramenti); Pjesme.⁴⁴

G. 1963. novo izdanje molitvenika »Kruh nebeski« tiskano je opet u Beogradu u 20.000 primjeraka na 448 stranica. Urednik dr J. Salač nastojao je molitvenik dotjerati prema raznim primjedbama svećenika.⁴⁵ Isti je molitvenik 1967. izdan u 30.000 primjeraka.

Od drugih molitvenika spomenimo:

»Vrelo života«, 1955. tiskano u Beogradu u 50.000 kom. (urednik Kornfeind).

»Izvor utjehe«, Beograd 1961, u 50.000 komada. To je molitvenik s velikim slovima za starce. Brzo je razgrabljen, pa je 1962. tiskano II izdanje u 20.530 kom. (320 stranica), 1963. III izdanje, 1967. IV izd. »Očenaš«, Beograd 1958, molitvenik za djecu, na 64 stranice. Izdan je u kooperaciji s istarskim DsČM, tako da je od naklade od 100.000 komada jednu polovicu dobilo jedno društvo, a drugu drugo. Uredio je dr B. Milanović. Ponovno je tiskano 1961. u Zagrebu i 1964. u Đakovu.

»Dječji molitvenik« tiskan je kod »Panonije« u Subotici 1964/65. u 100.000 primjeraka. Uredio ga je franjevac o. Gabrijel Đurak, a slikama ukrasio Ivo Dulčić.

»Mladež pred Bogom« molitvenik je za mladež, tiskan 1967. u Umagu u 6.000 primjeraka. Knjigu je napisao belgijski isusovac Lelotte, a preveo dr S. Bošnjak.

Hrvatsko književno društvo sv. Ćirila i Metoda mnogo se brinulo i oko toga da pruži djeci i mladeži prikladne priručnike za vjersku obuku. G. 1948. tiskan je »Srednji kršćanski nauk« za III i IV raz. osnovnih škola kao obvezatan školski udžbenik, odobren od Ministarstva prosvjete NR Hrvatske. Slijedeće godine, s jednakim odobrenjem, tiskan je »Mali kršćanski nauk« za II raz. osn. škola u 25.000 primjeraka, zatim »Slikovnica Kršćanskog nauka« za I raz. u istom broju primjeraka. G. 1951. izdan je ponovno »Mali kršćanski nauk« u 100.000 primjeraka. Nakon toga gotovo svake godine tiskaju se vjeronaučni priručnici, koje uređuje dr Nikola Kolarek. G. 1954. izdan je *Katekizam* (prema nešto izmijenjenom tekstu iz molitvenika »Kruh nebeski«, 1948) u 100.000 primjeraka. Od 1950. izdaje DsČM i slike — uspomene na prvu svetu pričest.

»Biblijska povijest Staroga i Novoga zavjeta« tiskana je u Beogradu 1960. godine u 50.000 komada na 256 stranica s većim brojem slika i geografskih karata. Napisao ju je biblijski stručnjak prof. dr Janko Oberški. Drugo je izdanje izašlo 1961.

Posljednjih se godina nakladna djelatnost DsČM veoma umnožila. Nedostatak prometne gotovine i dalje prati Društvo, ali se lakše dolazi

44. Zapisnik glavne skupštine 1958.

45. Zapisnik glavne skupštine 1963.

i do papira i do tiskarskih usluga. Osim toga, pristupili su Društvu mlađi ljudi od pera da porade na ostvarivanju onih svijetlih ideala za koje je Društvo cijelo jedno stoljeće neumorno radilo.

G. 1962. izdano je »Evangelje« u priredbi franjevca o. Bonaventure Dude u 50.000 primjeraka. Tiskala je tiskara »Vjesnik« u Zagrebu.

Od 1963. godine DsCM preuzelo je upravu časopisa »Bogoslovska smotra« koju uređuje Bogoslovski fakultet u Zagrebu.

G. 1963. izdane su dvije knjige koje su napisala dva ugledna člana Društva: dr V. Deželić ml., »Sofiju odabra« (II izdanje), prof. P. Grgec, »Blaženi Augustin Kažotić i njegovo doba«.

G. 1964. izdalo je DsCM encikliku pape Ivana XXIII »Pacem in terris«.

G. 1965. izdalo je Društvo: »Misni priručnik« s dodatkom »Prefacija« u redakciji Dijecezanskog liturgijskog odbora; »Priručnik Rimskog obrednika«; »Nasljeduj Krista« Kempenca u prijevodu kardinala A. Stepinca; knjigu aforizama »Zrnca životne mudrosti« prof. dra Jordana Kuničića, dominikanca; »Za tebe, mladiću« i »Za tebe, djevojko« belgijskog isusovca Lelottea; zbirku pjesama prof. Ante Jakšića »Pjesme o sinu čovječjem« (tiskano u Hrvatskoj Kostajnici); »Molitve«, pjesme Đure Sudete.

G. 1966. započelo je izdavanje serije »Svesci — kršćanska sadašnjost« s prevedenim raspravama iz stranoga svijeta (urednik dr T. Sagi-Bunić).

G. 1967. tiskano je između ostaloga: u seriji »Dokumenti« 5 knjžica; u seriji »Novi vidici« Klostermannove »Teze o laicima«; u seriji za dječju literaturu »Lipa« »Priče za Sveu i Karen« Mare Švel; »Fatima« o. Paskala Vešare; »Svjedok sam Kristov« karlovačkog (Dubovac) župnika Radanovića; i, napokon, ploče s božićnim pjesmama iz svih hrvatskih krajeva.

G. 1968. izdalo je DsCM knjigu »Biblija — Stari i Novi zavjet« (zajedno s izdavačkim zavodom »Stvarnost«); Hrvatski književni zbornik »Marulić«; reviju »Marulić«; »Razum i objava o Bogu« dra Janka Penića. Zatim su tiskane slijedeće knjige: Ante Jakšić, Povratak u djetinjstvo, Neugasivj plamen; J. C. Barreau: Vjera jednog poganina, Godišnjak 1969; J. Ricov: Marabunta (pjesme); S. Krčmar: U zrcalu (novele), G. Bernanos: Dnevnik seoskoga župnika; F. Barclay, Ružarij (roman); Wallace, Ben-Hur (roman); T. Smerdel: Moji psalmi; A. Juras, Ciplic; Vlainić — Butorac, Prirodno reguliranje poroda; Mirko Validžić, Srce najveće majke; J. Lang: Slava Presv. Srca Isusova.

Zbog tako povećane izdavačke djelatnosti DsCM formiran je u svibnju 1967. urednički kolegij od pet članova, koji je kasnije proširen tako da u njemu ima oko 20 osoba. To su predstavnici pojedinih grupa i serija. Isto tako od 11. lipnja postoji skup mentora pojedinih književnih i ostalih serija kao savjetodavni organ izdavačke djelatnosti Društva.

Iz svega gore rečenoga i nabrojenog očito se vidi da je Hrvatsko književno društvo sv. Ćirila i Metoda u pogledu izdavačke djelatnosti imalo velikih uspjeha. Uza sve teškoće, od kojih smo jedne spomenuli, a druge nismo, Društvo je Hrvatima katolicima pružalo duhovnu hranu za podržavanje vjerske svijesti. Ta duhovna hrana jesu katolički kalen-

dari, zidni i knjižni, molitvenici za djecu, mladež, odrasle i starce, razni vjeronaučni priručnici za vjersku pouku i odgoj djece i mladeži. Po-tražnja je ponajviše bila veća od ponude, što dakako nije utješno za čitatelje, ali je utješno to što su se skladišta uglavnom brzo praznila, pa je Društvo brže i lakše dolazilo do sredstava za svoja nova izdanja.⁴⁶

FINANCIJSKO POSLOVANJE

Financijsko poslovanje kod DsCM obuhvaća tri skupine: 1) izda-vačku djelatnost, 2) upravu kuća, tj. tri stambene kuće i jednu dru-štvenu dvoranu u dvorištu, 3) knjižaru na Kaptolu 29 (prije »Marulić«, kasnije Knjižara sv. Ćirila i Metoda).

Ovakva je podjela potrebna između ostaloga i zato što se kod dru-štvenih organizacija po jednoj stopi oporezivaju dohoci od izdavačke djelatnosti, a po drugoj privredne djelatnosti (kuće i knjižara).

Za poslove izdavačke djelatnosti i upravu kuća postoji posebna dru-štvena poslovnicu s potrebnim osobljem i knjigovodstvom na Trgu kralja Tomislava 21. Knjižara ima svoje osoblje, knjigovodstvo i pri-hode kojima se uzdržava, ali se njezini konačni računi unose u cen-tralno knjigovodstvo kod poslovnice Društva kao vlasnika knjižare. Ta-kva organizacija posla postoji od 1. siječnja 1949.⁴⁷

U ovo treće doba povijesti Društva troškovi se za izdavačku djelat-nost pokrivaju jedino prihodima od prodanih društvenih knjiga. Od tih prihoda treba najprije odijeliti ili razlučiti svotu plaćenu za proiz-vodne troškove odnosno knjige, tj. za papir, tiskaru, knjigovežnicu itd. Ostatak se zove brutto prihod. U knjižari razlika između nabavne i pro-dajne cijene čini brutto prihod. Iz toga brutto prihoda mora Društvo, odnosno knjižara, pokriti sve svoje troškove, i obveze. Od raznih tro-škova dva su osobito velika: plaća osoblju i rabat povjerenicima, od-nosno župnicima. Rabat se daje za pokrivanje raznih manipulativnih troškova, za neprodane knjige, a najmanje radi nagrađivanja. Ostale uplate idu budžetu (porez) i socijalnom osiguranju.⁴⁸

Blagajnik dr V. Gortan na glavnoj skupštini 9. III 1961. o teško-ćama izdavačke djelatnosti izvješćuje ovako: »U prvome redu moramo se pomiriti s činjenicom da mi nemamo i da u sadašnjim prilikama ne možemo imati prometne gotovine. Međutim, mi moramo već kod skla-panja ugovora za pojedino izdanje osigurati akontaciju za nabavak pa-pira. Ujedno moramo smoći cjelokupnu svotu za proizvodne troškove (tisak, papir, falcanje, uvez, klišeje, itd.) još prije nego nam knjige stignu za raspačavanje. Konačni račun tiskari mora se namiriti odmah nakon isporuke. Da dođemo do gotovine, ne preostaje nam drugo nego da sakupljamo unaprijed pretplatnike, gdje to možemo, i da pridižemo kratkoročne zajmove. Kako nam novac pristiže (na ček ili u blagajnu), mi ga odmah u obrocima šaljemo tiskari zato da se kod isplate konač-nog računa ne nađemo u neprilici zbog pregoleme svote... Međutim je

46. Do g. 1956. na glavnim skupštinama izvješćuje o nakladnoj djelatnosti urednik Društva, a od g. 1957—1967. bilježnik dr Hren.

47. Zapisnik glavne skupštine g. 1949.

48. Ondje, g. 1968.

jasno da će skupljanje pretplatnika unaprijed upaliti jedino kad se radi o novom izdanju koje se u puku nestrpljivo očekuje... No kod slijedećih izdanja... na skupljanje gotovine ne možemo računati. I sad, eto, nastupaju financijske teškoće, koje nužno moraju diktirati i broj naših izdanja i visinu njihove tiraže. Tu nam donekle mogu pomoći kratkoročni zajmovi koje tražimo kod plemenitih ustanova i pojedinaica; a tu su mogućnosti doista vrlo ograničene. Zato nam ne preostaje drugo nego da u granicama mogućnosti štampamo jedno izdanje za drugim, pa kad uberemo ponešto sredstava već djelomično raspacane naklade, pristupimo izdanju nove; i tako započnemo ponovno istu manipulaciju.«

Evo u pojedinim godinama brutto prihod i čisti prihod:

g.	brutto prihod	čisti prihod
1950.	1,959.307.10	304.794.10
1955.	3,898.471.62	245.847.61
1960.	7,689.152.53	332.616.28
1965.	28,626.662	776.217
1967.	60,717.629	276.494

Brutto prihod godinama vidljivo raste. Razlog je tome poskupljenje tiskarskih usluga, pa prema tome i knjiga u prodaji, ali i povećana nakladna djelatnost. Naprotiv, čisti prihod uglavnom stagnira. Blagajnik dr Gortan to objašnjava na glavnoj skupštini 1956. ovako: »Ta svota i nije prevelika, ali naš Upravni odbor pri utvrđivanju cijena naših izdanja i ne teži za tim. Njega je vodila misao da se pokriju troškovi proizvodnje te plaće i svi ostali režijski troškovi, a da se naša izdanja uz što jeftiniju cijenu pruže puku. Izdavanje knjiga uz što pristupačnije cijene za puk bila je tendencija naše Ustanove sve od njezina osnutka do danas.«

U izvještaju na godišnjoj glavnoj skupštini 1965. dr Gortan objašnjava kako se utvrđuje brutto prihod kod pojedinih izdanja: »Brutto dobit varira od 16—61% od prodajne cijene koja se utvrđuje na temelju proizvodnih troškova i na analizi godišnjih režijskih troškova te rabata knjižarama i župnicima povjerenicima.«

Rabat je povjerenicima iznosio g. 1959. milijun i pol din, 1960. 2,150.000 din, a g. 1961. 4,500.000. Plaće službenika u poslovnici DsCM iznose iste godine, 1961, oko 3 milijuna.

Iako je potražnja knjiga DsCM bila velika i nije se često puta mogla zadovoljiti, ipak su ponekad ostajali neutjerivi dugovi, koji su, kao i u vremenu između dva rata, otpisivani. Tako su na početku g. 1946. otpisani stari dugovi za časopise i romane u visini od oko 10.000 din. Godine 1947. oproštenj su dugovi od 4000 din dužnicima za časopis »Obitelj«. G. 1948. otpisano je 58.600 din dužnicima za razne knjige. Dugovi otpisani 1949. iznosili su 48.000 din. Godine 1952. otpisano je 163.000 din duga, koji je uglavnom nastao zbog obustavljenoga lista »Gore srca«. Godine 1956. otpisano je 61.877 din duga.

Knjižara DsCM radila je više godina s deficitom. U isto vrijeme vladala je kriza i u drugim zagrebačkim knjižarama.

Porez na promet proizvoda za nakladnu djelatnost ukinut je g. 1952, pa je time i rad DsČM u znatnoj mjeri olakšan. Financijski organi pregledavali su svake godine poslovanje DsČM i našli ga u najboljem redu.

S kućama u vlasništvu Društva bilo je iz godine u godinu sve više teškoća. Već su g. 1951. troškovi za uzdržavanje kuća bili nerazmjerno visoki prema slabim prihodima, jer su kuće bile stare i trošne. Od 1. IV 1954. prestaju prihodi kuća jer su one potpale pod upravu Stambene zajednice. Međutim, Društvo je i dalje pokušavalo pronaći sredstva za popravak kuća, ali u svom nastojanju nije uspjelo. G. 1960. provedena je nacionalizacija društvenih zgrada. Na zahtjev Društva, podnesen 10. III 1960, izlučeni su ispod nacionalizacije: uredske prostorije Društva u prizemlju na Trgu kralja Tomislava 21 i skladište knjiga u podrumu na istome trgu br. 20. Komisija je utvrdila vrijednost stanarine za kancelariju 41.302 din a za skladište 18.816 din. Kućnom savjetu za opće potrebe kuće plaća Društvo mjesečno oko 11.000 din.⁴⁹

Ukupni⁵⁰ promet u DsČM zajedno s knjižarom iznosio je u pojedinim godinama kako slijedi:

G.	dinara
1957.	8,300.000
1962.	51,500.000
1963.	56,500.000
1964.	60,000.000
1965.	100,000.000
1966.	137,500.000
1967.	180,000.000

Evo bilance na dan 31. XII 1960:

AKTIVA

		dinara
Prostorije Društva i skladišta		608.976
Kancelarijski inventar		60.877
Gotovina i banka:		
a) Blagajna	Din	404.471
b) Grad. štedionica		725.991
c) Komunal. banka		90.461
		<hr/>
		1,220.923
Dužnici (kupci)		38.046
Obveza prema budžetu		160.000
Zaliha knjiga	Din	17,523.991
Odbivši neostvaren rabat		6,094.359
		<hr/>
Zaliha knjiga u Knjižari		11,429.631
		<hr/>
		2,371.654
		<hr/>
		15,890.108

49. Ondje, g. 1961.

50. Podaci preuzeti iz blagajničkih izvještaja dra V. Gortana. U Društvu je bio odbornik od 5. IV 1946, a blagajnik od 19. XII 1952. do svoje smrti 27. VII 1966. Kao financijski stručnjak pružio je velike usluge DsČM. Blagajnički su mu izvještaji sastavljeni s realnim i opreznim analizama, bez bojazni pred neizvjesnošću, uvijek s prizvukom suzdržanog optimizma. Vidi izvještaj predsjednika u Zapisniku glavne skupštine g. 1967.

PASIVA

Vjerovnici:		dinara
a) kupci	Din 707.576	
b) dobavljači	<u>11,741,271</u>	12,448.847
Zaklade		17.331
Prolazni račun		7.707
Fond osnovnih sredstava		669.853
Fond obrtnih sredstava		<u>2,413.752</u>
		15,557.491
	P r i h o d	<u>332.616</u>
		15,890.108

RAČUN RASHODA I PRIHODA

RASHOD		PRIHOD	
	dinara		dinara
Plaće	2,553.485	Ostvareni brutto rabat	6,718.901
Socijalno osiguranje	755.454	Prihod knjižare	
Doprinos budžetu	446.187	na robi (brutto)	968.246
Kvarno, neprodano	74.733	Razni prihodi	<u>2.005</u>
Rasvjeta, voda, čistoća	35.480		
Najamnina	160.061		
Poštarina, marke	175.769		
Telefon	86.817		
Kancelarijski troškovi	66.575		
Ekspedit	455.233		
Razni troškovi	393.404		
Požarno osiguranje	1.500		
Dati rabat kupcima	<u>2,151.837</u>		
	7,356.536		
P r i h o d	<u>332.616</u>		
	7,689.152		<u>7,689.152</u>

OPCI ZAKLJUČAK

Naše stogodišnje Hrvatsko književno društvo, jeronimsko-ćirilometodsko, imalo je plemenitu rodoljubnu svrhu: da pruži širokim hrvatskim narodnim slojevima jeftinu vjersko-poučnu, gospodarsko-poučnu i zabavnu knjigu te tako podigne svoj narod iz mraka neznanja i zaostalosti na viši stupanj kulture i životnoga standarda.

Da bi tu svrhu postiglo, Društvo je okupljalo oko sebe članove, u prvom redu seljake i radnike, zatim pisce i dobročinitelje: jedni su knjige pisali, drugi su pomagali njihovo tiskanje, a treći su čitali i stečenim se znanjem koristili.

U radu stogodišnjeg Društva bilo je raznih teškoća, vanjskih i unutrašnjih. S teškoćama se vodila borba, uporna i nepokolebiva. U borbi

je krijepila ljubav prema Bogu, kome sve živi, i domovini koja je rođenom sinku uvijek mila. Požrtvovna je ljubav obuhvatila tisuće pojedinaца, pisaca i povjerenika, a to je bilo sasvim dosta da se postavljena svrha u velikoj mjeri postigne.

Čitanjem knjiga našega Društva vjerska i moralna svijest je čuvana i jačana; Hrvati u Istri, Gradišću i drugdje spašeni su od odnarođivanja; građene su udobnije kuće; stoka je bolje uzgajana, a polja s vinogradima i livadama uspješnije obrađivana.

Gdje je svjetla, tamo ima i sjena. Iako je urednik dr Andrić dobro poznavao pučki stil i znao pučki pisati, pojedine knjige kako prije njegova urednikovanja tako i u njegovo vrijeme nisu pisane dosta razumljivim stilom za široke narodne slojeve. Najslabija je ipak strana Društva: organizacija oko prodavanja i plaćanja knjiga i časopisa, Uvriježila se praksa godinama: mnogobrojne pismene opomene i otpis dugova. Neki su se tješili: važnije je da se knjiga čita negoli da se plaća! Ostaje svakako i dalje posebna važna zadaća Društva: odgajati svijest dužnosti i odgovornosti kako kod plaćanja knjiga i časopisa tako u svem ljudskom životu.

U ovom prikazu povijesti Društva stogodišnjaka izneseno je — zbog ograničena prostora — samo ono što je bitno i važno za razumijevanje razvitka Društva. Utvrđene su činjenice te objašnjeni njihovi uzroci i posljedice. Što sam mogao izbliza pratiti rad Društva, to mi je kod pisanja nešto koristilo, ali i zadavalo teškoća. Pa i inače je poznata stvar da je najteže pisati suvremenu ili gotovo suvremenu povijest — objektivno i nepristrano. Uza sve nedostatke ovaj povijesni prikaz daje u zaokruženoj cjelini mnoštvo povijesnih podataka koji će svakom ljubitelju hrvatske kulturne povijesti biti od koristi.

SUMMARIUM

Societatis litterariae, olim s. Hyeronimi nunc SS. Cyrilli et Methodii, secunda et tertia describitur historica periodus. Hae periodi politicis ac socialibus conditionantur factis. Secunda periodus (1918—1945), tertia (1945—1968) pariter historiam Societatis communibus netiis persolvunt. Ita quaestiones administrativas, oeconomicas, librorum ac ephemeridum divulgativas quaelibet periodus amplectitur. Nec aliter fieri potest, cum hae et similes quaestiones ad essentiam ipsam Societatis pertineant. Hodiernum statum Societatis non sine spe pro futuro auctor huius articuli proponit. In votis est ut Societas vere floreat, cum immensos inter nostrates iam tulerit fructus.